

STUDIJA O UTICAJU (NE)ODRŽIVIH MJERA UPRAVLJANJA NA PTICE

SADRŽAJ

1. UVOD

1.1. Značaj Jadranskog migratornog puta

2. OSNOVNI PODACI O PODRUČJIMA OBUHVAĆENIM PROJEKTOM

2.1. HUTOVO BLATO

2.2. TIVATSKA SOLILA

3. TRENUTNA SITUACIJA U PODRUČJIMA OBUHVAĆENIM PROJEKTOM

3.1. HUTOVO BLATO

3.1.1. Zakonski okvir

3.1.2. Požari

3.1.3. Krivolov

3.1.4. Problem plana upravljanja PP Hutovo Blato i iskorištavanja prirodnih resursa

3.2. TIVATSKA SOLILA

3.2.1. Zakonski okvir

3.2.2. Krivolov

3.2.3. Aerodrom i marikultura

3.2.4. Neriješeno pitanje upravljača

4. PREPORUKE

4.1. HUTOVO BLATO

4.1.1. Kontrola krivolova

4.1.2. Edukacija

4.1.3. Razvoj birdwatching turizma

4.1.4. Izrada Plana upravljanja i zoniranje područja

4.1.5. Promocija lokalnih proizvoda

4.2. TIVATSKA SOLILA

4.2.1 Smanjenje stepena zaštite

4.2.2. Razvoj birdwatching turizma

4.2.3. Edukacija

4.2.4. Izrada Plana upravljanja i zoniranje područja

5. ZAKLJUČCI

6. PRILOG

7. LITERATURA

1. UVOD

Ova studija je razvijena u okviru projekta ORNIBA: Zaštita ptičijih vrsta na Balkanu: Zajednička intervencija Bosne i Hercegovine i Crne Gore, kojeg finansira Evropska unija u sklopu programa IPA prekogranične saradnje Bosna i Hercegovina – Crna Gora. Dva područja koja su tema ove studije su Park prirode Hutovo blato u Bosni i Hercegovini i Specijalni florističko-faunistički rezervat Tivatska solila u Crnoj Gori.

Zaštićena područja u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori imaju veoma malo ekonomskih resursa za efikasno upravljanje, što nema pozitivan uticaj na ljude koji tu rade i žive. Zbog toga je u ovim područjima primjetna pojava krivolova i drugih negativnih pojava koje postepeno dovode do uništenja zaštićenog područja. Močvarna područja su među najproduktivnijim ekosistemima, sa velikim brojem vrsta, ali su i veoma osjetljiva na negativne aspekte urbanizacije, degradacije, zagađenja i isušivanja.

Bosna i Hercegovina i Crna Gora imaju ogroman potencijal za razvoj ekoturizma. Veoma je važno razviti održive načine upravljanja ovim zaštićenim područjima, od kojih će i zaštićeno područje i stanovnici okolnih naselja imati koristi, da bi se njihovo dalje uništavanje spriječilo i zaustavilo.

Dio ove studije čine konkretni prijedlozi za korištenje vrijednosti koje imaju zaštićena područja, da bi se doprinijelo ekonomskoj stabilnosti upravitelja zaštićenih područja, ali i lokalnih zajednica, čime će se povećati svijest o značaju ovih područja i smanjiti pritisci i prijetnje kojima su izložena.

1.1. Značaj Jadranskog migratornog puta

Vodene ptice iz centralne i istočne Evrope lete preko evropskog kontinenta, preko Sredozemnog mora i prezimljuju u sjevernoj ili centralnoj Africi. Na ovom putu, broj mjesta na kojima se mogu odmoriti je ograničen. Ovaj seobeni put, koji vodi preko Balkanskog poluostrva i

Jadranskog mora naziva se Jadranski seobeni put ili Adriatic Flyway (**Schneider-Jacoby, 2008**). Tipične vrste koje koriste ovaj migratorni put su ždral (*Grus grus*), velika bijela čaplja (*Egretta alba*), patka pupčanica (*Anas querquedula*) i žličarka (kašikara) (*Platalea leucorodia*), neke grabljivice, a mjesta za odmor na ovom putu koriste i prepelica (*Coturnix coturnix*) i šumska ševa (*Lullula arborea*). Na Jadranskom migratornom putu ptice su suočene sa velikim brojem prepreka, kao što su Jadransko more i Dinarske planine.

Slika 1.: Jadranski migratorni put (crvena linija)

Hutovo blato i Tivatska solila se nalaze na jadranskom migratornom putu, i predstavljaju važna mjesta za odmor, na kojima se ptice mogu hraniti i prikupiti energiju za dalji put. Nažalost, zbog sve izraženije pojave krivolova, urbanizacije i drugih načina uznemiravanja, nekoliko miliona ptica ne može više koristiti ova mjesta, zbog čega im je opstanak ugrožen. Zato su mjere za zaštitu ptica i prirode u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori od velike važnosti, jer samo u slučaju sigurnog zadržavanja na spomenutim lokalitetima tokom proljetne i jesenje seobe, mjere za zaštitu ptica će biti uspješne u drugim evropskim zemljama.

2. OSNOVNI PODACI O PODRUČJIMA OBUHVAĆENIM PROJEKTOM

2.1. HUTOVO BLATO

Hutovo blato se nalazi se u jugoistočnoj Hercegovini, sa lijeve strane rijeke Neretve, na teritoriji općina Čapljina i Stolac. Zauzima površinu od 7411 ha, a prostire se na močvarnom, ravničarskom i brdovitom terenu, sa nadmorskom visinom od 1 m do 432 m. Područje Hutova blata leži u slivu rijeke Krupe, pritoke Neretve, čije korito ima veoma mali pad, pa u slučaju porasta vodostaja rijeke Neretve, dolazi do povratnog toka Krupe prema Deranskom jezeru i tako plavi okolna područja. Hutovo blato je udaljeno je petnaestak kilometara od Jadranskog mora, zbog čega je na ovom području izražen uticaj sredozemne klime, koja je pogodovala razvoju biljnog pokrivača. Cjelokupni biljni pokrivač Parka prirode može se podijeliti na četiri tipa vegetacije : vodena, močvarna, livadska i šumska. Prosječna zimska temperatura na ovom području je 5,6° C, a prosječna temperatura tokom ljetnih mjeseci je 24°C (Jasprica & Carić, 2002).

Slika 2.: Hutovo blato

Poslije Drugog svjetskog rata Hutovo blato je bilo zaštićeno isključivo kao elitno lovište. 03.06.1954. je na površini of 6144 ha formiran ornito-faunistički rezervat "Hutovo blato", u okviru kojeg je 1959. godine izdvojen je strogi ptičiji rezervat Škrka, površine 350 ha, gdje su lov i ribolov bili zabranjeni. Zbog međunarodnog značaja, Hutovo blato je 1971. uvršteno u Popis močvara od međunarodnog značaja, a 1980. god. uvršteno je u Međunarodni projekt za zaštitu mediteranskih močvara. 30.03.1995 Hutovo blato je proglašeno Parkom prirode, i dato na upravljanje Javnom preduzeću Park prirode Hutovo blato, koje je utemeljeno Odlukom Vlade HR HB 1995. godine (Narodni list HR HB br. 45/95) sa sjedištem na Karaotoku, općina Čapljina. Međunarodni Savjet za zaštitu ptica (ICBP) uvrstio je 1998. god. Hutovo blato u listu međunarodno važnih staništa ptica, a 2001. godine ovo područje upisano u listu močvara od međunarodnog značaja po metodologij Ramsarske konvencije i registrirano pri UNESCO-vom Direktoratu u Parizu. 2002. godine Park prirode „Hutovo blato“ je upisan na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine, i kao takav uživa visoki režim zaštite u Federaciji BiH (<http://www.hutovo-blato.ba/parku.html>).

Značaj Hutovog blata ogleda se u činjenici da se nalazi na migratornom putu ptica iz Sjeverne i Srednje Europe prema Aziji i Africi. U periodu seobe ptice na području Hutovog blata nalaze obilje hrane, tišine i mira za odmor, zbog čega je ovaj prostor od davnina prepoznat kao važno stanište ptica močvarica. Najveći broj vrsta ptica je zabilježen u vrijeme jesenske i proljetne sobe, a veliki broj vrsta se zadržava i na zimovanju i gniježđenju. Na području Hutovog blata je do danas ukupno zabilježeno prisustvo 249 vrsta ptica (tabela 1.). U djelu „Ptice Hutova blata“ (**Obratil, 1969**), kojim su obuhvaćena i istraživanja Othmara Reisera iz perioda 1885-1919, navedeno je ukupno 226 vrsta ptica. Kasnijim istraživanjima ovog područja (**Obratil, 1985**) zabilježeno je 195 vrsta, a nakon izgradnje HE „Čapljina“ (**Obratil, 1996**) taj broj je opao na 148. Prema istraživanjima vršenim u sklopu Life programa 2000 godine, na prostoru Parka prirode Hutovo blato zabilježeno je 163 vrste ptica iz 39 porodica (**Obratil, 2000**), što ukazuje na značajno smanjenje biodiverziteta ptica na ovom području. Posljednjih godina vršena su uglavnom brojanja ptica močvarica (**Stumberger et al, 2009; Kotrošan & Dervović 2010; Dervović & Kotrošan, 2012; Topić & Kotrošan, 2012**) i kratkotrajna istraživanja (**Lister & Hall, 2001; Macrouse & Kotrošan, 2006**) zbog čega je broj zabilježenih vrsta znatno manji.

Prema Pravilniku o unutarnjem redu u Parku prirode Hutovo blato (**Anonymus, 2012**), „*zabranjeno je rastjerivanje, proganjanje, uznemiravanje, hvatanje, ozljeđivanje i ubijanje životinjskih vrsta*“ i „*tokom cijele godine zabranjeno je u Parku prirode loviti, hvatati i uznemiravati ptice*“. Uprkos tome, krivolov je veoma raširena pojava. Osim ubijanja ptica u ovom zaštićenom području, zabilježen je i niz drugih krivolovnih aktivnosti: ubijanje zaštićenih vrsta, lov u periodu lovostaja, korištenje nedozvoljenog oružja, mamilica, i prevoza sredstava (**Stumberger et al., 2008**).

Tabela 1.: Vrste ptica zabilježene na prostoru Hutovog blata od početka istraživanja pomenutog područja do danas

ANATIDAE - patke, guske, labudovi			
1.	<i>Anser fabalis</i> Latham, 1787	Guska glogovnjača	Bean Goose
2.	<i>Anser albifrons</i> Scopoli, 1769	Lisasta guska	Greater White-fronted Goose
3.	<i>Anser anser</i> Linnaeus, 1758	Siva guska	Greylag Goose
4.	<i>Branta ruficollis</i> Pallas, 1769	Crvenovrata guska	Red-breasted Goose
5.	<i>Cygnus olor</i> J. F. Gmelin, 1789	Crvenokljuni labud	Mute Swan
6.	<i>Cygnus cygnus</i> Linnaeus, 1758	Žutokljuni labud	Whooper Swan
7.	<i>Tadorna ferruginea</i> Pallas, 1764	Zlatokrila utva	Ruddy Shelduck
8.	<i>Tadorna tadorna</i> Linnaeus, 1758	Utva	Common Shelduck
9.	<i>Anas strepera</i> Linnaeus, 1758	Patka kreketaljka	Gadwall
10.	<i>Anas penelope</i> Linnaeus, 1758	Patka zviždara	Eurasian Wigeon
11.	<i>Anas platyrhynchos</i> Linnaeus, 1758	Divlja patka	Mallard
12.	<i>Anas clypeata</i> Linnaeus, 1758	Patka žličarka	Northern Shoveler
13.	<i>Anas acuta</i> Linnaeus, 1758	Patka lastarka	Northern Pintail
14.	<i>Anas querquedula</i> Linnaeus, 1758	Patka pupčanica	Garganey
15.	<i>Anas crecca</i> Linnaeus, 1758	Patka kržulja	Eurasian Teal
16.	<i>Netta rufina</i> Pallas, 1773	Patka gogoljica	Red-crested Pochard
17.	<i>Aythya ferina</i> Linnaeus, 1758	Glavata patka	Common Pochard
18.	<i>Aythya nyroca</i> Gldenstdt, 1770	Patka njorka	Ferruginous Duck
19.	<i>Aythya fuligula</i> Linnaeus, 1758	Krunata patka	Tufted Duck
20.	<i>Aythya marila</i> Linnaeus, 1761	Patka crninka	Greater Scaup
21.	<i>Clangula hyemalis</i> Linnaeus, 1758	Patka ledara	Long-tailed Duck
22.	<i>Bucephala clangula</i> Linnaeus, 1758	Patka batoglavica	Common Goldeneye
23.	<i>Mergellus albellus</i> Linnaeus, 1758	Bijeli ronac	Smew
24.	<i>Mergus merganser</i> Linnaeus, 1758	Veliki ronac	Common Merganser
25.	<i>Oxyura leucocephala</i> Scopoli, 1769	akora	White-headed Duck
PHASIANIDAE – kokoške			
26.	<i>Alectoris graeca</i> Meisner, 1804	Jarebica kamenjarka	Rock Partridge
27.	<i>Perdix perdix</i> Linnaeus, 1758	Trka	Grey Partridge
28.	<i>Coturnix coturnix</i> Linnaeus, 1758	Prepelica	Common Quail
29.	<i>Phasianus colchicus</i> Linnaeus, 1758	Fazan	Common Pheasant
GAVIIDAE – plijenori			
30.	<i>Gavia stellata</i> Pontoppidan, 1763	Crvenogrli plijenor	Red-throated Loon
31.	<i>Gavia arctica</i> Linnaeus, 1758	Crnogrli plijenor	Arctic Loon
PODICIPEDIDAE - gnjurci			
32.	<i>Tachybaptus ruficollis</i> Pallas, 1764	Mali gnjurac	Little Grebe
33.	<i>Podiceps auritus</i> Linnaeus, 1758	Ušati gnjurac	Horned Grebe
34.	<i>Podiceps grisegena</i> Boddaert, 1783	Ridogrli gnjurac	Red-necked Grebe
35.	<i>Podiceps cristatus</i> Linnaeus, 1758	ubasti gnjurac	Great Crested Grebe
36.	<i>Podiceps nigricollis</i> C. L. Brehm, 1831	Crnogrli gnjurac	Black-necked Grebe
CICONIIDAE - rode			
37.	<i>Ciconia nigra</i> Linnaeus, 1758	Crna roda	Black Stork
38.	<i>Ciconia ciconia</i> Linnaeus, 1758	Bijela roda	White Stork
PHALACROCORACIDAE - vranci			
39.	<i>Phalacrocorax carbo</i> Linnaeus, 1758	Veliki vranac	Great Cormorant
40.	<i>Phalacrocorax aristotelis</i> Linnaeus, 1761	Morski vranac	European Shag
41.	<i>Phalacrocorax pygmaeus</i> Pallas, 1773	Mali vranac	Pygmy Cormorant
PELECANIDAE - nesiti			
42.	<i>Pelecanus crispus</i> Bruch, 1832	Kudravi nesit	Dalmatian Pelican
ARDEIDAE - aplje			
43.	<i>Botaurus stellaris</i> Linnaeus, 1758	Bukavac	Great Bittern
44.	<i>Ixobrychus minutus</i> Linnaeus, 1766	apljica voljak	Little Bittern
45.	<i>Ardea cinerea</i> Linnaeus, 1758	Siva aplja	Grey Heron
46.	<i>Ardea purpurea</i> Linnaeus, 1766	aplja danguba	Purple Heron
47.	<i>Ardea alba</i> Linnaeus, 1758	Velika bijela aplja	Great Egret
48.	<i>Egretta garzetta</i> Linnaeus, 1766	Mala bijela aplja	Little Egret
49.	<i>Ardeola ralloides</i> Scopoli, 1769	Žuta aplja	Squacco Heron
50.	<i>Nycticorax nycticorax</i> Linnaeus, 1758	Gak	Black-crowned Night-heron

THRESKIORNITHIDAE - ibisi			
51.	<i>Plegadis falcinellus</i> Linnaeus, 1766	Blistavi ibis	Glossy Ibis
52.	<i>Platalea leucorodia</i> Linnaeus, 1758	Žličarka	Eurasian Spoonbill
PANDIONIDAE - bukoči			
53.	<i>Pandion haliaetus</i> Linnaeus, 1758	Bukoč	Osprey
ACCIPITRIDAE - jastrebovi			
54.	<i>Neophron percnopterus</i> Linnaeus, 1758	Crkavica	Egyptian Vulture
55.	<i>Pernis apivorus</i> Linnaeus, 1758	Škanjac osaš	European Honey-buzzard
56.	<i>Gyps fulvus</i> Hablizl, 1783	Bjeloglavi sup	Eurasian Griffon
57.	<i>Circaetus gallicus</i> J. F. Gmelin, 1788	Zmijar	Short-toed Snake-eagle
58.	<i>Clanga pomarina</i> C. L. Brehm, 1831	Orao kliktaš	Lesser Spotted Eagle
59.	<i>Clanga clanga</i> Pallas, 1811	Orao klokotaš	Greater Spotted Eagle
60.	<i>Hieraetus pennata</i> J. V. Gmelin, 1788	Patuljasti orao	Booted Eagle
61.	<i>Aquila heliaca</i> Savigny, 1809	Orao krstaš	Imperial Eagle
62.	<i>Aquila chrysaetos</i> Linnaeus, 1758	Suri orao	Golden Eagle
63.	<i>Circus aeruginosus</i> Linnaeus, 1758	Eja močvarica	Western Marsh-harrier
64.	<i>Circus cyaneus</i> Linnaeus, 1766	Eja strnjara	Northern Harrier
65.	<i>Circus macrourus</i> S. G. Gmelin, 1770	Stepska eja	Pallid Harrier
66.	<i>Circus pygargus</i> Linnaeus, 1758	Eja livadarka	Montagu's Harrier
67.	<i>Accipiter nisus</i> Linnaeus, 1758	Kobac	Eurasian Sparrowhawk
68.	<i>Accipiter gentilis</i> Linnaeus, 1758	Jastreb	Northern Goshawk
69.	<i>Milvus migrans</i> Boddaert, 1783	Crna lunja	Black Kite
70.	<i>Haliaeetus albicilla</i> Linnaeus, 1758	Štekavac	White-tailed Eagle
71.	<i>Buteo lagopus</i> Pontoppidan, 1763	Škanjac gačaš	Rough-legged Hawk
72.	<i>Buteo buteo</i> Linnaeus, 1758	Škanjac	Common Buzzard
73.	<i>Buteo rufinus</i> Cretzschmar, 1827	Ridi škanjac	Long-legged Buzzard
OTIDIDAE - droplje			
74.	<i>Crex crex</i> Linnaeus, 1758	Kosac	Corncrake
RALLIDAE - kokošice			
75.	<i>Rallus aquaticus</i> Linnaeus, 1758	Kokošica	Water Rail
76.	<i>Porzana parva</i> Scopoli, 1769	Siva štjoka	Little Crake
77.	<i>Porzana pusilla</i> Pallas, 1776	Mala štjoka	Baillon's Crake
78.	<i>Porzana porzana</i> Linnaeus, 1766	Riđa štjoka	Spotted Crake
79.	<i>Gallinula chloropus</i> Linnaeus, 1758	Mlakuša	Common Moorhen
80.	<i>Fulica atra</i> Linnaeus, 1758	Liska	Common Coot
GRUIDAE - ždralovi			
81.	<i>Grus grus</i> Linnaeus, 1758	Ždral	Common Crane
BURHINIDAE - čukavice			
82.	<i>Burhinus oedicephalus</i> Linnaeus, 1758	Čukavica	Eurasian Thick-knee
CHARADRIIDAE – kulici, zlatari, vivci			
83.	<i>Vanellus vanellus</i> Linnaeus, 1758	Vivak	Northern Lapwing
84.	<i>Pluvialis apricaria</i> Linnaeus, 1758	Troprsti zlatar	Eurasian Golden-plover
85.	<i>Charadrius hiaticula</i> Linnaeus, 1758	Kulik blatarić	Common Ringed Plover
86.	<i>Charadrius dubius</i> Scopoli, 1786	Kulik sljepčić	Little Ringed Plover
HAEMATOPODIDAE - oštrigari			
87.	<i>Haematopus ostralegus</i> Linnaeus, 1758	Oštrigar	Eurasian Oystercatcher
RECURVIROSTRIDAE – vlastelice			
88.	<i>Himantopus himantopus</i> Linnaeus, 1758	Vlastelica	Black-winged Stilt
SCOLOPACIDAE – čurlini, šljuke			
89.	<i>Actitis hypoleucos</i> Linnaeus, 1758	Mala prutka	Common Sandpiper
90.	<i>Tringa ochropus</i> Linnaeus, 1758	Crnokrila prutka	Green Sandpiper
91.	<i>Tringa erythropus</i> Pallas, 1764	Crna prutka	Spotted Redshank
92.	<i>Tringa nebularia</i> Gunnerus, 1767	Krivokljuna prutka	Common Greenshank
93.	<i>Tringa stagnatilis</i> Bechstein, 1863	Dugonoga prutka	Marsh Sandpiper
94.	<i>Tringa glareola</i> Linnaeus, 1758	Prutka migavica	Wood Sandpiper
95.	<i>Tringa totanus</i> Linnaeus, 1758	Crvenonoga prutka	Common Redshank
96.	<i>Numenius phaeopus</i> Linnaeus, 1758	Prugasti pozviždač	Whimbrel
97.	<i>Numenius tenuirostris</i> Vieillot, 1817	Tankokljuni pozviždač	Slender-billed Curlew
98.	<i>Numenius arquata</i> Linnaeus, 1758	Veliki pozviždač	Eurasian Curlew
99.	<i>Limosa limosa</i> Linnaeus, 1758	Crnorepa muljača	Black-tailed Godwit
100.	<i>Calidris alba</i> Pallas, 1764	Bijeli žalar	Sanderling
101.	<i>Calidris minuta</i> Leisler, 1812	Mali žalar	Little Stint
102.	<i>Calidris alpina</i> Linnaeus, 1758	Žalar cirikavac	Dunlin

103.	<i>Calidris ferruginea</i> Pontoppidan, 1763	Krivokljuni žalar	Curlew Sandpiper
104.	<i>Philomachus pugnax</i> Linnaeus, 1758	Pršljivac	Ruff
105.	<i>Lymnocyptes minimus</i> Brünnich, 1764	Mala šljuka	Jack Snipe
106.	<i>Gallinago media</i> Latham, 1787	Šljuka livadarka	Great Snipe
107.	<i>Gallinago gallinago</i> Linnaeus, 1758	Šljuka kokošica	Common Snipe
108.	<i>Scolopax rusticola</i> Linnaeus, 1758	Šumska šljuka	Eurasian Woodcock
GLAREOLIDAE – trkavice, pješčarke			
109.	<i>Glareola pratincola</i> Linnaeus, 1766	Crnokrila pješčarka	Collared Pratincole
LARIDAE - galebovi			
110.	<i>Chroicocephalus ridibundus</i> Linnaeus, 1766	Riječni galeb	Common Black-headed Gull
111.	<i>Hydrocoloeus minutus</i> Pallas, 1766	Mali galeb	Little Gull
112.	<i>Ichthyaetus melanocephalus</i> Temmnick, 1820	Crnoglavi galeb	Mediterranean Gull
113.	<i>Larus canus</i> Linnaeus, 1758	Burni galeb	Mew Gull
114.	<i>Larus michahellis</i> Neumann, 1840	Galeb klaukavac	Herring Gull
115.	<i>Larus fuscus</i> Linnaeus, 1758	Tamnoledi galeb	Lesser Black-backed Gull
STERNIDAE - čigre			
116.	<i>Sternula albifrons</i> Pallas, 1764	Mala čigra	Little Tern
117.	<i>Gelochelidon nilotica</i> J. F. Gmelin, 1789	Debelokljuna čigra	Gull-billed Tern
118.	<i>Hydroprogne caspia</i> Lepechin, 1770	Velika čigra	Caspian Tern
119.	<i>Chlidonias niger</i> Linnaeus, 1758	Crna čigra	Black Tern
120.	<i>Chlidonias leucopterus</i> Temmnick, 1815	Bjelokrila čigra	White-winged Tern
121.	<i>Chlidonias hybrida</i> Pallas, 1811	Bjelobrada čigra	Whiskered Tern
122.	<i>Sterna hirundo</i> Linnaeus, 1758	Crvenokljuna čigra	Common Tern
COLUMBIDAE – golubovi, grlice, gugutke			
123.	<i>Columba livia</i> J. F. Gmelin, 1789	Divlji golub	Rock Pigeon
124.	<i>Columba oenas</i> Linnaeus, 1758	Golub dupljaš	Stock Pigeon
125.	<i>Columba palumbus</i> Linnaeus, 1758	Golub grivnjaš	Common Wood-pigeon
126.	<i>Streptopelia turtur</i> Linnaeus, 1758	Grlica	European Turtle-dove
127.	<i>Streptopelia decaocto</i> Frivaldszky, 1838	Gugutka	Eurasian Collared-dove
CUCULIDAE - kukavice			
128.	<i>Clamator glandarius</i> Linnaeus, 1758	Afrička kukavica	Great Spotted Cuckoo
129.	<i>Cuculus canorus</i> Linnaeus, 1758	Kukavica	Common Cuckoo
STRIGIDAE - sove			
130.	<i>Otus scops</i> Linnaeus, 1758	Čuk	Common Scops-owl
131.	<i>Bubo bubo</i> Linnaeus, 1758	Ušara	Eurasian Eagle-owl
132.	<i>Athene noctua</i> Scopoli, 1769	Sivi éuk	Little Owl
133.	<i>Asio otus</i> Linnaeus, 1758	Mala ušara	Long-eared Owl
APODIDAE - čiope			
134.	<i>Apus melba</i> Linnaeus, 1758	Bijela čiope	Alpine Swift
135.	<i>Apus apus</i> Linnaeus, 1758	Čiope	Common Swift
ALCEDINIDAE - vodomari			
136.	<i>Alcedo atthis</i> Linnaeus, 1758	Vodomar	Common Kingfisher
MEROPIDAE - pčelarice			
137.	<i>Merops apiaster</i> Linnaeus, 1758	Pčelarica	European Bee-eater
CORACIIDAE - zlatovrane			
138.	<i>Coracias garrulus</i> Linnaeus, 1758	Zlatovrana	European Roller
UPUPIDAE - pupavci			
139.	<i>Upupa epops</i> Linnaeus, 1758	Pupavac	Eurasian Hoopoe
PICIDAE - djetlići			
140.	<i>Jynx torquilla</i> Linnaeus, 1758	Vijoglav	Eurasian Wryneck
141.	<i>Dendrocopos minor</i> Linnaeus, 1758	Mali djetlić	Lesser Spotted Woodpecker
142.	<i>Dendrocopos medius</i> Linnaeus, 1758	Crvenoglavi djetlić	Middle Spotted Woodpecker
143.	<i>Dendrocopos leucotos</i> Bechstein, 1803	Planinski djetlić	White-backed Woodpecker
144.	<i>Dendrocopos major</i> Linnaeus, 1758	Veliki djetlić	Great Spotted Woodpecker
145.	<i>Picus viridis</i> Linnaeus, 1758	Zelena žuna	Eurasian Green Woodpecker
FALCONIDAE - sokolovi			
146.	<i>Falco tinnunculus</i> Linnaeus, 1758	Vjetruša	Common Kestrel
147.	<i>Falco columbarius</i> Linnaeus, 1758	Mali sokol	Merlin
148.	<i>Falco subbuteo</i> Linnaeus, 1758	Sokol lastavičar	Eurasian Hobby
149.	<i>Falco biarmicus</i> Temmnick, 1825	Krški sokol	Lanner Falcon
150.	<i>Falco peregrinus</i> Tunstall, 1771	Sivi sokol	Peregrine Falcon
LANIIDAE - svračci			
151.	<i>Lanius collurio</i> Linnaeus, 1758	Rusi svračak	Red-backed Shrike

152.	<i>Lanius excubitor</i> Linnaeus, 1758	Veliki svračak	Northern Grey Shrike
153.	<i>Lanius minor</i> J. F. Gmelin, 1788	Sivi svračak	Lesser Grey Shrike
154.	<i>Lanius senator</i> Linnaeus, 1758	Ridoglavi svračak	Woodchat Shrike
ORIOLIDAE - vuge			
155.	<i>Oriolus oriolus</i> Linnaeus, 1758	Vuga	Eurasian Golden-oriole
CORVIDAE - vrane			
156.	<i>Garrulus glandarius</i> Linnaeus, 1758	Šojka	Eurasian Jay
157.	<i>Pica pica</i> Linnaeus, 1758	Svraka	Black-billed Magpie
158.	<i>Corvus monedula</i> Linnaeus, 1758	Čavka	Eurasian Jackdaw
159.	<i>Corvus frugilegus</i> Linnaeus, 1758	Gačac	Rook
160.	<i>Corvus cornix</i> Linnaeus, 1758	Vrana	Hooded Crow
161.	<i>Corvus corax</i> Linnaeus, 1758	Gavran	Common Raven
PANURIDAE – brkate sjenice			
162.	<i>Panurus biarmicus</i> Linnaeus, 1758	Brkata sjenica	Bearded Parrotbill
ALAUDIDAE - ševe			
163.	<i>Calandrella brachydactyla</i> Leisler, 1814	Kratkoprsta ševa	Greater Short-toed Lark
164.	<i>Galerida cristata</i> Linnaeus, 1758	Kukmasta ševa	Crested Lark
165.	<i>Alauda arvensis</i> Linnaeus, 1758	Poljska ševa	Eurasian Skylark
166.	<i>Lullula arborea</i> Linnaeus, 1758	Ševa krunica	Wood Lark
167.	<i>Eremophila alpestris</i> Linnaeus, 1758	Planinska ševa	Horned Lark
HIRUNDINIDAE - lastavice, bregunice			
168.	<i>Riparia riparia</i> Linnaeus, 1758	Bregunica	Sand Martin
169.	<i>Ptyonoprogne rupestris</i> Scopoli, 1769	Hridna lastavica	Eurasian Crag-martin
170.	<i>Hirundo rustica</i> Linnaeus, 1758	Lastavica	Barn Swallow
171.	<i>Cecropis daurica</i> Laxmann, 1769	Daurška lastavica	Red-rumped Swallow
172.	<i>Delichon urbicum</i> Linnaeus, 1758	Piljak	Northern House-martin
PARIDAE - sjenice			
173.	<i>Poecile lugubris</i> Temminck, 1820	Mrka sjenica	Sombre Tit
174.	<i>Poecile palustris</i> Linnaeus, 1758	Crnoglava sjenica	Marsh Tit
175.	<i>Parus major</i> Linnaeus, 1758	Velika sjenica	Great Tit
176.	<i>Cyanistes caeruleus</i> Linnaeus, 1758	Plavetna sjenica	Blue Tit
REMIZIDAE – sjenice mošnjarke			
177.	<i>Remiz pendulinus</i> Linnaeus, 1758	Sjenica mošnjarka	Eurasian Penduline-tit
AEGITHALIDAE – dugorepe sjenice			
178.	<i>Aegithalos caudatus</i> Linnaeus, 1758	Dugorepa sjenica	Long-tailed Tit
SITTIDAE - brgljezi			
179.	<i>Sitta neumayer</i> Michahellis, 1830	Brgljev kamenjar	Western Rock-nuthatch
TICHODROMIDAE - zidarčac			
180.	<i>Tichodroma muraria</i> Linnaeus, 1766	Zidarčac	Wallcreeper
CERTHIDAE - puzavci			
181.	<i>Certhia brachydactyla</i> C. L. Brehm, 1820	Dugokljuni puzavac	Short-toed Treecreeper
TROGLODYTIDAE - palčiči			
182.	<i>Troglodytes troglodytes</i> Linnaeus, 1758	Palčič	Wren
CINCLIDAE - vodenkosovi			
183.	<i>Cinclus cinclus</i> Linnaeus, 1758	Vodenkos	White-throated Dipper
REGULIDAE - kraljići			
184.	<i>Regulus regulus</i> Linnaeus, 1758	Zlatoglavi kraljić	Goldcrest
185.	<i>Regulus ignicapilla</i> Temminck, 1820	Vatrogglavi kraljić	Firecrest
CETTIDAE - svilorepa			
186.	<i>Cettia cetti</i> Temminck, 1820	Svilorepa	Cetti's Warbler
PHYLLOSCOPIDAE - zviždci			
187.	<i>Phylloscopus trochilus</i> Linnaeus, 1758	Brezov zviždak	Willow Warbler
188.	<i>Phylloscopus collybita</i> Vieillot, 1817	Zviždak	Common Chiffchaff
189.	<i>Phylloscopus sibilatrix</i> Bechstein, 1793	Šumski zviždak	Wood Warbler
ACROCEPHALIDAE - trstenjaci			
190.	<i>Iduna pallida</i> Hemprich & Ehrenberg, 1833	Sivi voljić	Olivaceous Warbler
191.	<i>Hippolais polyglotta</i> Vieillot, 1817	Kratkokrili voljić	Melodious Warbler
192.	<i>Hippolais icterina</i> Vieillot, 1817	Žuti voljić	Icterine Warbler
193.	<i>Acrocephalus melanopogon</i> Temminck, 1823	Crnoprugasti trstenjak	Moustached Warbler
194.	<i>Acrocephalus paludicola</i> Vieillot, 1817	Trstenjak ševar	Aquatic Warbler
195.	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i> Linnaeus, 1758	Trstenjak rogožar	Sedge Warbler
196.	<i>Acrocephalus scirpaceus</i> Hermann, 1804	Trstenjak cvrkutić	Eurasian Reed-warbler
197.	<i>Acrocephalus arundinaceus</i> Linnaeus, 1758	Veliki trstenjak	Great Reed-warbler

MEGALURIDAE - cvrčiči			
198.	<i>Locustella naevia</i> Boddaert, 1783	Pjegavi cvrčič	Common Grasshopper-warbler
SYLVIIDAE - crvkutuše			
199.	<i>Sylvia atricapilla</i> Linnaeus, 1758	Crnokapa grmuša	Blackcap
200.	<i>Sylvia borin</i> Boddaert, 1783	Siva grmuša	Garden Warbler
201.	<i>Sylvia crassirostris</i> Cretzschmar 1826	Velika grmuša	Eastern Orphean Warbler
202.	<i>Sylvia communis</i> Latham, 1787	Grmuša pjenica	Common Whitethroat
203.	<i>Sylvia curruca</i> Linnaeus, 1758	Grmuša čevrljinka	Lesser Whitethroat
204.	<i>Sylvia cantillans</i> Pallas, 1764	Bjelobrka grmuša	Subalpine Warbler
205.	<i>Sylvia melanocephala</i> J. F. Gmelin, 1789	Crnoglava grmuša	Sardinian Warbler
MUSCICAPIDAE - muharice			
206.	<i>Muscicapa striata</i> Pallas, 1764	Muharica	Spotted Flycatcher
TURDIDAE - drozdovi			
207.	<i>Erithacus rubecula</i> Linnaeus, 1758	Crvenač	European Robin
208.	<i>Luscinia megarhynchos</i> C. L. Brehm, 1831	Slavuj	Common Nightingale
209.	<i>Luscinia svecica</i> Linnaeus, 1758	Modrovoljka	Bluethroat
210.	<i>Ficedula hypoleuca</i> Pallas, 1764	Crnoglava muharica	European Pied Flycatcher
211.	<i>Phoenicurus ochruros</i> S. G. Gmelin, 1774	Mrka crvenrepka	Black Redstart
212.	<i>Phoenicurus phoenicurus</i> Linnaeus, 1758	Šumska crvenrepka	Common Redstart
213.	<i>Monticola solitarius</i> Linnaeus, 1758	Modrokos	Blue Rock-thrush
214.	<i>Saxicola rubetra</i> Linnaeus, 1758	Smedoglavi batič	Whinchat
215.	<i>Saxicola rubicola</i> Linnaeus, 1766	Crnoglavi batič	Common Stonechat
216.	<i>Oenanthe oenanthe</i> Linnaeus, 1758	Sivkasta bjeloguza	Northern Wheatear
217.	<i>Oenanthe hispanica</i> Linnaeus, 1758	Primorska bjeloguza	Black-eared Wheatear
218.	<i>Turdus merula</i> Linnaeus, 1758	Kos	Eurasian Blackbird
219.	<i>Turdus pilaris</i> Linnaeus, 1758	Drozd bravenjak	Fieldfare
220.	<i>Turdus philomelos</i> C. L. Brehm, 1831	Drozd cikelj	Song Thrush
221.	<i>Turdus viscivorus</i> Linnaeus, 1758	Drozd imelaš	Mistle Thrush
STURNIDAE - čvorci			
222.	<i>Sturnus vulgaris</i> Linnaeus, 1758	Čvorak	Common Starling
PRUNELLIDAE - popiči			
223.	<i>Prunella modularis</i> Linnaeus, 1758	Sivi popič	Hedge Accentor
MOTACILLIDAE - pastirice			
224.	<i>Motacilla flava</i> Linnaeus, 1758	Žuta pastirica	Yellow Wagtail
225.	<i>Motacilla cinerea</i> Tunstall, 1771	Gorska pastirica	Grey Wagtail
226.	<i>Motacilla alba</i> Linnaeus, 1758	Bijela pastirica	White Wagtail
227.	<i>Anthus campestris</i> Linnaeus, 1758	Primorska trepteljka	Tawny Pipit
228.	<i>Anthus pratensis</i> Linnaeus, 1758	Livadna trepteljka	Meadow Pipit
229.	<i>Anthus trivialis</i> Linnaeus, 1758	Prugasta trepteljka	Tree Pipit
230.	<i>Anthus cervinus</i> Pallas, 1811	Rusogrla trepteljka	Red-throated Pipit
231.	<i>Anthus spinoletta</i> Linnaeus, 1758	Planinska trepteljka	Water Pipit
EMBERIZIDAE - strnadice			
232.	<i>Emberiza citrinella</i> Linnaeus, 1758	Žuta strnadica	Yellowhammer
233.	<i>Emberiza cirlus</i> Linnaeus, 1766	Crnogrla strnadica	Cirl Bunting
234.	<i>Emberiza cia</i> Linnaeus, 1766	Strnadica cikavica	Rock Bunting
235.	<i>Emberiza melanocephala</i> Scopoli, 1769	Crnoglava strnadica	Black-headed Bunting
236.	<i>Emberiza schoeniclus</i> Linnaeus, 1758	Močvarna strnadica	Reed Bunting
237.	<i>Emberiza calandra</i> Linnaeus, 1758	Velika strnadica	Corn Bunting
FRINGILLIDAE - zebe			
238.	<i>Fringilla coelebs</i> Linnaeus, 1758	Zeba	Chaffinch
239.	<i>Fringilla montifringilla</i> Linnaeus, 1758	Sjeverna zeba	Brambling
240.	<i>Pyrrhula pyrrhula</i> Linnaeus, 1758	Žimovka	Eurasian Bullfinch
241.	<i>Chloris chloris</i> Linnaeus, 1758	Zelendur	European Greenfinch
242.	<i>Spinus spinus</i> Linnaeus, 1758	Čižak	Eurasian Siskin
243.	<i>Carduelis carduelis</i> Linnaeus, 1758	Češljugar	European Goldfinch
244.	<i>Carduelis camabina</i> Linnaeus, 1758	Juričica	Eurasian Linnet
245.	<i>Serinus serinus</i> Linnaeus, 1766	Žutarica	European Serin
246.	<i>Coccothraustes coccothraustes</i> Linnaeus, 1758	Batokljun	Hawfinch
PASSERIDAE - vrapci			
247.	<i>Passer domesticus</i> Linnaeus, 1758	Vrabac	House Sparrow
248.	<i>Passer hispaniolensis</i> Temminck, 1820	Španjolski vrabac	Spanish Sparrow
249.	<i>Passer montanus</i> Linnaeus, 1758	Poljski vrabac	Eurasian Tree Sparrow

2.2. TIVATSKA SOLILA

Tivatska solila se nalaze u močvarnom dijelu priobalnog pojasa Tivatskog zaliva. Zauzimaju površinu od 150 ha, a cijeli prostor ima nadmorsku visinu od 0 do 1 m. Na ovom području vlada mediteranska klima, sa srednjom godišnjom temperaturom od 14,7° C i srednjom količinom padavina od 1429,2 l/m².

Slika 3.: Tivatska solila

Na području Tivatskih solila razvijena je specifična autohtona vegetacija koja nastanjuje halofitna vlažna staništa: slatinska vegetacija, vegetacija morskih sita i vegetacija bočatnih močvara, na muljevito-glinovitoj podlozi. Ovakav vid vegetacije je veoma rijedak, vrijedan i specifičan, zaštićen domaćim zakonodavstvom i predstavlja ekološku vrijednost koju je neophodno sačuvati. Na okolnim brdskim terenima prisutna je vegetacija makije i mješovite šikare sa primorskim žbunastim i drvenastim formama. Na području Tivatskih solila je prije 60 godina bila predviđena aktivacija solane, sa izgrađenim kristalizacionim bazenima, sistemima dovodnih – odvodnih kanala i komunikacionim nasipima. Međutim, iz nepoznatih razloga solana

nikad nije radila. Danas pored nasipa postoje 4 kamenom ograđena kanala sa otpusnim vratima dubine 3 metra koja su djelimično zatrpana muljem i obrasla močvarnim rastinjem. Sama lokacija je podijeljena visokim nasipom koji je djelimično urušen i zapušten, a koji služi kao brana i kao put (MonteCEP, 2007).

Radi očuvanja rijetkih, prorijeđenih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta, područje Solila je u novembru 2008.godine proglašeno specijalnim florističko-faunističkim rezervatom (specijalni rezervat prirode – park prirode za morsko dobro). Dvije godine ranije proglašeno je Emerald staništem Bernske Konvencije, a 2007.je ovo područje dobilo status IBA – područja od međunarodnog značaja za boravak ptica u Crnoj Gori. 10.04.2013. Tivatska solila su uvrštena na listu močvara od međunarodnog značaja, na površini od 150 ha, čime je Crna Gora dobila i drugo Ramsar područje, poslije Skadarskog jezera, koje je proglašeno 1995 godine.

Plitka slana voda bogata je ribom, a na muljevitom tlu su razvijeni raznovrsni bentoski organizmi, što predstavlja vrijedan izvor hrane za vodene ptice, a značaj ovog lokaliteta ogleda se i u njegovom kapacitetu za pružanje utočišta zimovalicama i pticama na migraciji. Na području Tivatskih solila registrovano je 48 vrsta ptica vodenih staništa, od čega su 4 stalno prisutne vrste, 35 zimujućih vrsta i 6 gnjezdarica, a zajedno sa ostalim grupama ptica (pjevačicama, grabljivicama) do sada je na ovom lokalitetu registrovano ukupno 112 vrsta. (Saveljić & Rubinič, 2004; Sackl *et al.*, 2006).Popis vrsta je predstavljen u tabeli 2.

Tabela 2.: Vrste ptica zabilježene na prostoru Tivatskih solila

ANATIDAE - patke, guske, labudovi			
1.	<i>Cygnus olor</i> J. F. Gmelin, 1789	Crvenokljuni labud	Mute Swan
2.	<i>Tadorna tadorna</i> Linnaeus, 1758	Utva	Common Shelduck
3.	<i>Anas strepera</i> Linnaeus, 1758	Patka kreketaljka	Gadwall
4.	<i>Anas penelope</i> Linnaeus, 1758	Patka zviždara	Eurasian Wigeon
5.	<i>Anas platyrhynchos</i> Linnaeus, 1758	Divlja patka	Mallard
6.	<i>Anas clypeata</i> Linnaeus, 1758	Patka žličarka	Northern Shoveler
7.	<i>Anas acuta</i> Linnaeus, 1758	Patka lastarka	Northern Pintail
8.	<i>Anas querquedula</i> Linnaeus, 1758	Patka pupčanica	Garganey
9.	<i>Anas crecca</i> Linnaeus, 1758	Patka kržulja	Eurasian Teal
10.	<i>Aythya ferina</i> Linnaeus, 1758	Glavoč	Common Pochard
11.	<i>Aythya nyroca</i> G黦ldenst鋎t, 1770	Patka njorka	Ferruginous Duck
12.	<i>Melanitta fusca</i> Linnaeus, 1758	Turpan	Velvet Scoter
GAVIIDAE – plijenori			
13.	<i>Gavia stellata</i> Pontoppidan, 1763	Crvenogrli plijenor	Red-throated Loon
14.	<i>Gavia arctica</i> Linnaeus, 1758	Crnogrli plijenor	Arctic Loon
PODICIPEDIDAE - gnjurci			
15.	<i>Tachybaptus ruficollis</i> Pallas, 1764	Mali gnjurac	Little Grebe
16.	<i>Podiceps cristatus</i> Linnaeus, 1758	Čubasti gnjurac	Great Crested Grebe
17.	<i>Podiceps nigricollis</i> C. L. Brehm, 1831	Crnogrli gnjurac	Black-necked Grebe
PHOENICOPTERIDAE - plamenci			
18.	<i>Phoenicopterus ruber</i> Linnaeus, 1758	Flamingo	Greater Flamingo
PHALACROCORACIDAE - vranci			
19.	<i>Phalacrocorax carbo</i> Linnaeus, 1758	Veliki vranac	Great Cormorant
20.	<i>Phalacrocorax pygmaeus</i> Pallas, 1773	Fendak	Pygmy Cormorant
ARDEIDAE - čaplje			
21.	<i>Ardea cinerea</i> Linnaeus, 1758	Siva čaplja	Grey Heron
22.	<i>Ardea alba</i> Linnaeus, 1758	Velika bijela čaplja	Great Egret
23.	<i>Egretta garzetta</i> Linnaeus, 1766	Mala bijela čaplja	Little Egret
24.	<i>Ardeola ralloides</i> Scopoli, 1769	Žuta čaplja	Squacco Heron
THRESKIORNITHIDAE - ibisi			
25.	<i>Plegadis falcinellus</i> Linnaeus, 1766	Blistavi ibis	Glossy Ibis
26.	<i>Platalea leucorodia</i> Linnaeus, 1758	Žličarka	Eurasian Spoonbill
PANDIONIDAE - bukoči			
27.	<i>Pandion haliaetus</i> Linnaeus, 1758	Bukoč	Osprey
ACCIPITRIDAE - jastrebovi			
28.	<i>Circus aeruginosus</i> Linnaeus, 1758	Eja močvarica	Western Marsh-harrier
29.	<i>Circus cyaneus</i> Linnaeus, 1766	Eja strnjarica	Northern Harrier
30.	<i>Circus pygargus</i> Linnaeus, 1758	Eja livadarka	Montagu's Harrier
31.	<i>Accipiter nisus</i> Linnaeus, 1758	Kobac	Eurasian Sparrowhawk
32.	<i>Accipiter gentilis</i> Linnaeus, 1758	Jastreb	Northern Goshawk
33.	<i>Buteo buteo</i> Linnaeus, 1758	Mišar	Common Buzzard
RALLIDAE - kokošice			
34.	<i>Rallus aquaticus</i> Linnaeus, 1758	Kokošica	Water Rail
35.	<i>Gallinula chloropus</i> Linnaeus, 1758	Barska kokica	Common Moorhen
36.	<i>Fulica atra</i> Linnaeus, 1758	Baljoška	Common Coot
GRUIDAE - ždralovi			
37.	<i>Grus grus</i> Linnaeus, 1758	Ždral	Common Crane
CHARADRIIDAE – kulici, zlatari, vivci			
38.	<i>Vanellus vanellus</i> Linnaeus, 1758	Vivak	Northern Lapwing
39.	<i>Pluvialis squatarola</i> Linnaeus, 1758	Zlatar pijukavac	Grey Plover
40.	<i>Pluvialis apricaria</i> Linnaeus, 1758	Troprsti zlatar	Eurasian Golden-plover
41.	<i>Charadrius alexandrinus</i> Linnaeus, 1758	Morski žalar	Kentish Plover
42.	<i>Charadrius dubius</i> Scopoli, 1786	Žalar sljepić	Little Ringed Plover
RECURVIROSTRIDAE – vlastelice			
43.	<i>Himantopus himantopus</i> Linnaeus, 1758	Vlastelica	Black-winged Stilt
SCOLOPACIDAE – čurlini, šljuke			
44.	<i>Actitis hypoleucos</i> Linnaeus, 1758	Mala prutka	Common Sandpiper
45.	<i>Tringa ochropus</i> Linnaeus, 1758	Crnokrila prutka	Green Sandpiper
46.	<i>Tringa erythropus</i> Pallas, 1764	Crna prutka	Spotted Redshank
47.	<i>Tringa nebularia</i> Gunnerus, 1767	Krivokljuna prutka	Common Greenshank

48.	<i>Tringa stagnatilis</i> Bechstein, 1863	Dugonoga prutka	Marsh Sandpiper
49.	<i>Tringa glareola</i> Linnaeus, 1758	Prutka migavica	Wood Sandpiper
50.	<i>Tringa totanus</i> Linnaeus, 1758	Crvenonoga prutka	Common Redshank
51.	<i>Numenius phaeopus</i> Linnaeus, 1758	Prugasti pozviždač	Whimbrel
52.	<i>Numenius arquata</i> Linnaeus, 1758	Velika carska šljuka	Eurasian Curlew
53.	<i>Limosa limosa</i> Linnaeus, 1758	Crnorepa muljača	Black-tailed Godwit
54.	<i>Calidris alpina</i> Linnaeus, 1758	Žalar cirikavac	Dunlin
55.	<i>Philomachus pugnax</i> Linnaeus, 1758	Prudnik ubica	Ruff
56.	<i>Gallinago gallinago</i> Linnaeus, 1758	Šljuka kokošica	Common Snipe
LARIDAE - galebovi			
57.	<i>Chroicocephalus ridibundus</i> Linnaeus, 1766	Riječni galeb	Common Black-headed Gull
58.	<i>Larus michahellis</i> Neumann, 1840	Sinji galeb	Herring Gull
STERNIDAE - čigre			
59.	<i>Gelochelidon nilotica</i> J. F. Gmelin, 1789	Debelokljuna čigra	Gull-billed Tern
60.	<i>Hydroprogne caspia</i> Lepechin, 1770	Velika čigra	Caspian Tern
61.	<i>Thalasseus sandvicensis</i> Latham, 1787	Dugokljuna čigra	Sandwich Tern
APODIDAE - čiope			
62.	<i>Apus melba</i> Linnaeus, 1758	Bijela čiope	Alpine Swift
ALCEDINIDAE - vodomari			
63.	<i>Alcedo atthis</i> Linnaeus, 1758	Vodomar	Common Kingfisher
UPUPIDAE - pupavci			
64.	<i>Upupa epops</i> Linnaeus, 1758	Baljin kokot	Eurasian Hoopoe
FALCONIDAE - sokolovi			
65.	<i>Falco tinnunculus</i> Linnaeus, 1758	Vjetruška	Common Kestrel
66.	<i>Falco vespertinus</i> Linnaeus, 1766	Crvenonoga vjetruška	Red-footed Falcon
LANIIDAE - svračci			
67.	<i>Lanius collurio</i> Linnaeus, 1758	Rusi svračak	Red-backed Shrike
68.	<i>Lanius excubitor</i> Linnaeus, 1758	Veliki svračak	Northern Grey Shrike
69.	<i>Lanius senator</i> Linnaeus, 1758	Ridoglavni svračak	Woodchat Shrike
CORVIDAE - vrane			
70.	<i>Garrulus glandarius</i> Linnaeus, 1758	Kreja	Eurasian Jay
71.	<i>Pica pica</i> Linnaeus, 1758	Svraka	Black-billed Magpie
72.	<i>Corvus cornix</i> Linnaeus, 1758	Vrana	Hooded Crow
ALAUDIDAE - ševe			
73.	<i>Alauda arvensis</i> Linnaeus, 1758	Poljska ševa	Eurasian Skylark
HIRUNDINIDAE - lastavice, bregunice			
74.	<i>Riparia riparia</i> Linnaeus, 1758	Brjegunica	Sand Martin
75.	<i>Hirundo rustica</i> Linnaeus, 1758	Seoska lasta	Barn Swallow
76.	<i>Cecropis daurica</i> Laxmann, 1769	Dauriska lasta	Red-rumped Swallow
77.	<i>Delichon urbicum</i> Linnaeus, 1758	Gradska lasta	Northern House-martin
PARIDAE - sjenice			
78.	<i>Cyanistes caeruleus</i> Linnaeus, 1758	Plavetna sjenica	Blue Tit
REGULIDAE - kraljići			
79.	<i>Regulus ignicapilla</i> Temminck, 1820	Vatroglati kraljić	Firecrest
CETTIIDAE - svilorepa			
80.	<i>Cettia cetti</i> Temminck, 1820	Svilorepa	Cetti's Warbler
PHYLLOSCOPIDAE - zviždci			
81.	<i>Phylloscopus collybita</i> Vieillot, 1817	Zviždak	Common Chiffchaff
ACROCEPHALIDAE - trstenjaci			
82.	<i>Acrocephalus scirpaceus</i> Hermann, 1804	Trstenjak cvrkutić	Eurasian Reed-warbler
83.	<i>Acrocephalus arundinaceus</i> Linnaeus, 1758	Veliki trstenjak	Great Reed-warbler
CISTICOLIDAE - šivalice			
84.	<i>Cisticola juncidis</i> Rafinesque, 1810	Šivalica	Fan-tailed Warbler
SYLVIIDAE - crvkutuše			
85.	<i>Sylvia nisoria</i> Bechstein, 1795	Pjegava grmuša	Barred Warbler
86.	<i>Sylvia communis</i> Latham, 1787	Grmuša pjenica	Common Whitethroat
87.	<i>Sylvia cantillans</i> Pallas, 1764	Bjelobrka grmuša	Subalpine Warbler
TURDIDAE - drozdovi			
88.	<i>Erithacus rubecula</i> Linnaeus, 1758	Crvendać	European Robin
89.	<i>Luscinia megarhynchos</i> C. L. Brehm, 1831	Slavuj	Common Nightingale
90.	<i>Phoenicurus ochruros</i> S. G. Gmelin, 1774	Mrka crvenrepka	Black Redstart
91.	<i>Saxicola rubetra</i> Linnaeus, 1758	Smedoglati batić	Whinchat
92.	<i>Saxicola rubicola</i> Linnaeus, 1766	Crnoglati batić	Common Stonechat

93.	<i>Oenanthe oenanthe</i> Linnaeus, 1758	Sivkasta bjeloguza	Northern Wheatear
94.	<i>Oenanthe hispanica</i> Linnaeus, 1758	Primorska bjeloguza	Black-eared Wheatear
95.	<i>Turdus merula</i> Linnaeus, 1758	Kos	Eurasian Blackbird
96.	<i>Turdus pilaris</i> Linnaeus, 1758	Drozd bravenjak	Fieldfare
97.	<i>Turdus philomelos</i> C. L. Brehm, 1831	Drozd pjevač	Song Thrush
STURNIDAE - čvorci			
98.	<i>Sturnus vulgaris</i> Linnaeus, 1758	Čvorak	Common Starling
PRUNELLIDAE - popići			
99.	<i>Prunella modularis</i> Linnaeus, 1758	Sivi popić	Hedge Accentor
MOTACILLIDAE - pastirice			
100.	<i>Motacilla flava</i> Linnaeus, 1758	Žuta pastirica	Yellow Wagtail
101.	<i>Motacilla alba</i> Linnaeus, 1758	Bijela pastirica	White Wagtail
102.	<i>Anthus campestris</i> Linnaeus, 1758	Primorska trepteljka	Tawny Pipit
103.	<i>Anthus pratensis</i> Linnaeus, 1758	Livadna trepteljka	Meadow Pipit
104.	<i>Anthus trivialis</i> Linnaeus, 1758	Prugasta trepteljka	Tree Pipit
105.	<i>Anthus spinoletta</i> Linnaeus, 1758	Planinska trepteljka	Water Pipit
EMBERIZIDAE - strnadice			
106.	<i>Emberiza schoeniclus</i> Linnaeus, 1758	Močvarna strnadica	Reed Bunting
107.	<i>Emberiza calandra</i> Linnaeus, 1758	Velika strnadica	Corn Bunting
FRINGILLIDAE - zebe			
108.	<i>Fringilla coelebs</i> Linnaeus, 1758	Zeba	Chaffinch
109.	<i>Chloris chloris</i> Linnaeus, 1758	Zelentarka	European Greenfinch
110.	<i>Carduelis carduelis</i> Linnaeus, 1758	Štiglić	European Goldfinch
PASSERIDAE - vrapci			
111.	<i>Passer domesticus</i> Linnaeus, 1758	Vrabac	House Sparrow
112.	<i>Passer hispaniolensis</i> Temminck, 1820	Španski vrabac	Spanish Sparrow

Tabela 3. Uporedni prikaz osnovnih podataka o područjima obuhvaćenim projektom

	HUTOVO BLATO	TIVATSKA SOLILA
POVRŠINA	7411 ha	150 ha
NACIONALNI STATUS	Park prirode	Specijalni rezervat prirode (Prostorni plan područja posebne namjene za Morsko dobro)
IBA	1998.	2007 / U proceduri proglašavanja kod BirdLife International
RAMSAR	2001.	2013.
UPRAVLJAČ	JP „Park prirode Hutovo blato“ (Narodni list HR HB br. 45/95)	Nema - Prema rješenju novog Zakona o zaštiti prirode (donošenje u toku), područjem u zoni Morskog dobra upravljat će preduzeće koje gazduje plažama crnogorskog dijela Jadrana (Morsko dobro Crne Gore)
UKUPAN BROJ ZABILJEŽENIH PTIČJIH VRSTA	249	112
ZNAČAJNE VRSTE	<i>Aythya nyroca</i> , <i>Phalacrocorax pygmeus</i> , <i>Ardeola ralloides</i>	<i>Phalacrocorax pygmeus</i> , <i>Limosa limosa</i> , <i>Vanellus vanellus</i> , <i>Numenius arquata</i>

3. TRENUTNA SITUACIJA U PODRUČJIMA OBUHVAĆENIM PROJEKTOM

3.1. HUTOVO BLATO

3.1.1. Zakonski okvir

Iako Bosna i Hercegovina ima veliki značaj za ptice selice, u važećim zakonima o lovstvu (Zakon o lovstvu FBiH iz 2006. godine i Zakon o lovstvu RS iz 2009. godine), 120 ptica u Federaciji BiH i 158 u Republici Srpskoj navedene su kao lovne vrste. Mnoge od ovih vrsta su ugrožene i zaštićene međunarodnim konvencijama na evropskom nivou. U članovima u kojima su navedene zaštićene vrste korišteni su samo lokalni nazivi vrsta, što čini nejasnim koje su vrste zaštićene, a koje ne. Također, nije jasno zašto se one uopće nalaze na listi divljači, kao zaštićena divljač, jer ne postoje posebni programi za zaštitu ili monitoring ovih vrsta. I u slučaju da se stalno zaštićene vrste izbrišu sa spiska divljači, opet ostaje 38 vrsta u zakonu FBiH i 43 vrste u zakonu RS koje se mogu loviti u određenom periodu, među njima i rijetke ptice: blistavi ibis (*Plegadis falcinellus*), žličarka (*Platalea leucorodia*), veliki ronac (*Mergus merganser*) i bijeli ronac (*Mergellus albellus*). Sezona lova na lovostajem zaštićene vrste je preduga, i dopušta lov na ptice čak i tokom perioda razmnožavanja (prije 15. septembra), kao i tokom povratka na mjesta gniježđenja (nakon 15. januara). Prema Ptičijoj direktivi (Council Directive 2009/147/EC), ni jedno ni drugo nije dozvoljeno. Za neke druge vrste, kao što su ptice iz porodice vrana (Corvidae), nije definisana sezona lova, što znači da je lov dozvoljen tokom cijele godine, čak i periodu razmnožavanja. Također, na području Bosne i Hercegovine dozvoljen je lov na neke ptice koje su navedene u Aneksu 1 Ptičije direktive, i za koje su potrebne posebne mjere zaštite.

Veliki problem predstavlja lov na patke, jer se velikom broju vrsta pataka brojnost u Evropi smanjuje. Prema važećim zakonima, lov na *Aythya ferina* i *A. fuligula* je dozvoljen u augustu i septembru, ali i do kraja februara, tokom proljetne seobe, što direktno ugrožava patku njorku (*A. nyroca*), koja živi na istim staništima kao spomenute vrste (Schneider-Jacoby 2003). Period lova na ove vrste mora biti ograničen na vrijeme kada patka njorka prezimljuje u Africi, da bi se

izbjegao uticaj na ovu rijetku vrstu, čije preživljavanje zavisi od staništa u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori.

U studiji „Bird Hunting along the Adriatic Flyway: An Assessment of Bird Hunting in Albania, Bosnia-Herzegovina, Croatia, Montenegro, Slovenia and Serbia (Schneider-Jacoby & Spangenberg, 2009), čiji je cilj bio da se ocijeni stanje lova na ptice u zemljama duž Jadranskog migratornog puta (Slovenija, Albanija, Bosna i Hercegovina, Srbija, Hrvatska i Crna Gora), i Bosna i Hercegovina i Crna Gora dobile su veoma niske ocjene (tabela 4.). Za Bosnu i Hercegovinu je naznačeno da ima najlošije zakone o lovstvu, kao i najlošiju implementaciju tih zakona, i naglašeno je da nisu implementirani ni minimalni evropski standardi koji se tiču zaštite ptica. Također, naglašeno je da ni u jednu od ove dvije države ne postoje podaci o sankcionisanim slučajevima krivolova.

Tabela 4.: Ocjena stanja lova na ptice u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji (izvor: Schneider-Jacoby & Spangenberg, 2009)

Država Entitet	Albanija	Bosna i Hercegovina FBiH RS	Crna Gora	Srbija	Hrvatska	Slovenija	
Kontrola lova	1	1	1	1	2	3	4
Monitoring broja ubijenih ptica	1	1	1	1	1	1	4
Dužina lovne sezone	1	1	1	1	1	2	3
Lov u periodu razmnožavanja	2	1	1	1	1	1	3
Lov za vrijeme migracije	1	1	1	1	1	1	5
Broj vrsta na koje je dozvoljen lov	1	1	1	2	2	2	4
Uticaj na ugrožene vrste ptica	1	1	1	1	1	1	5
Krivolov	1	1	1	1	1	1	4
Područja u kojima je lov zabranjen	2	2	2	3	2	3	3
Analiza trenda	1	1	1	4	2	4	5
Trgovina pticama	1	1	1	1	3	4	5
PROSJEČNA OCJENA	1,18	1,09	1,09	1,55	1,55	2,18	4,09
1 – loše; 2 – nedovoljno; 3 – srednje; 4 – dobro; 5 – odlično							

3.1.2. Požari

U Parku prirode Hutovo blato pojava požara predstavlja ogroman problem. Požari se najčešće javljaju u januaru i februaru na plavnim livadama, kada je nivo vode nizak i trska je suha, i ljeti na okolnim brdima, kada vlada suša i visoke temperature. Najveći požari koji su do sada

zabilježeni na ovom području su požari u januaru i ferbruaru 2007. godine, i veliki požar koji je krajem 2011. godine trajao 7 dana (13.-20.10.) i uništio više od 70% površine parka. Tada je uništen biljni pokrivač, koji je predstavljao zaklon i izvor hrane za faunu parka, čime je narušen cjelokupan lanac ishrane. Uništena su brojna ptičija gnijezda, a ukupna šteta nikada nije procijenjena. Požar se desio upravo u trenutku kada su migratorne vrste ptica dolazile sa sjevera Evrope, što je napravilo pometnju među pticama koje su lutale Neretvom, nezaštićene od krivolovaca, a sve skupa je nesumnjivo imalo ogroman negativan uticaj na njihove populacije.

3.1.3. Krivolov

Prije nego što je Hutovo blato proglašeno parkom prirode, lov je bio glavni izvor prihoda za ovo područje. Nakon proglašenja, lov je potpuno zabranjen unutar granica parka. Prema Članu 11. Pravilika o unutarnjem redu u Parku prirode Hutovo blato, koji je donio Nadzorni odbor JP „Park prirode Hutovo blato“ 17.09.2007. godine, „*zabranjeno je rastjerivanje, prognjanje, uznemiravanje, hvatanje, ozljeđivanje i ubijanje životinjskih vrsta*“ a naglašeno je i da je „*tokom cijele godine zabranjeno loviti, hvatati i uznemiravati ptice*“. Također, i prema članu 6. Zakona o lovstvu FBiH, površina Parka prirode se ne smatra lovnom površinom:

Član 6. U lovište ne ulaze: određeni dijelovi prirode koji su proglašeni posebno zaštićenim objektima prirode po propisima o zaštiti prirode u kojima je aktom o proglašenju ili posebnim aktom zabranjen lov (nacionalni parkovi, parkovi prirode, strogi rezervati, specijalni zoološki i ornitološki rezervati i drugi posebno zaštićeni objekti prirode)

Nažalost, zbog nedostatka resursa za finansiranje lovočuvarske službe, u zaštićenim područjima je veoma izražena pojava krivolova. Krivolov je izražen u tolikoj mjeri da se posmatraču može učiniti kao da je riječ o legalnom sportskom lovu. Iako su kazne za krivolov predviđene zakonom, u praksi se ne primjenjuju.

Tokom misije Svjetske banke na Hutovom blatu, 29.01.2006., zabilježena je aktivnost 20-ak lovaca u čamcima koji su pucali na Svitavskom jezeru. Tada nije bilo reakcije od direktora parka, čak nisu zabilježeni ni brojevi registarskih tablica automobila kojima su lovci ušli u Park prirode (**Schneider-Jacoby, 2009**). Ilegalne aktivnosti krivolova se ili ne razmatraju na sudu, ili se uopće ne smatraju kriminalom, pa se često izvode javno i ostaju nekažnjene. Nastavak lova može drastično uticati na međunarodnu minorizaciju (**Stumberger, 1995**), i dovesti do gubitka statusa Ramsar područja. Krivolov i lov na načine koji uništava močvarna staništa delte Neretve traje već duže od stotinu godina (**Laska, 1905; Rucner, 1993; Stumberger, 2001**). Do sada su zbog krivolova u delti Neretve sa Hutovim blatom istrijebljene vrste kao što su pelikan (*Pelecanus crispus*), čakora (*Oxyura leucopcephala*) ili pjegava patka (*Marmaronetta angustirostris*) (**Reiser, 1939; Obratil, 1969; Rucner, 1993**). Park prirode Hutovo blato je uvršten na listu IBA na osnovu gniježđenja patke njorke (*Aythya nyroca*) i malog vranca (*Phalacrocorax pygmaeus*). Prema novim podacima i pored problema sa krivolovom, još uvijek se gnijezdi zadovoljavajući broj malih vranaca, te ovo područje ispunjava navedeni kriterij po pitanju ove vrste. Patka njorka je globalno značajna i ugrožena vrsta (**BirdLife International, 2004**) i lovom na ovu vrstu su prekršeni brojni međunarodni propisi i konvencije o zaštiti ptica: Bonnska (Konvencija o zaštiti migratornih vrsta divljih životinja - Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals), Bernska (Konvencija o zaštiti evropskih divljih životinja i njihovih staništa - Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats), Ptičija direktiva (Birds Directive - Council Directive 2009/147/EC on the conservation of wild birds) i Sporazum o zaštiti afričko-evroazijskih migratornih ptica močvarica (Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds - AEWA).

Krivolov najčešće vrše lokalni stanovnici koji nemaju lovačku dozvolu, registrovani lovci, a u nekim slučajevima su i lovočuvari uključeni u ove aktivnosti, posebno kada su u pitanju strani krivolovci, najčešće Italijani. Posebno je problematično to što postoji prijavljen veliki broj takvih djela, ali nema podataka o tome da lokalne lovačke organizacije poduzimaju ikakve mjera za spriječavanje ili borbu protiv krivolova. Šira javnost obično ne pokazuje mnogo interesa za ove probleme, zbog niskog nivoa svijesti i nedovoljnog značaja koji im se pridaje u medijima.

Osim kroz lov u području u kojem je lov zabranjen, krivolov se na području Parka prirode Hutovo blato očituje kroz korištenje nedozvoljenih metoda (lov iz motorih vozila i čamaca, korištenje mamaca i vabilica, lov iz lovačkih skrovišta/čeka, korištenje automatskog oružja) i ubijanje zaštićenih vrsta, a zabilježena je i pojava lova na ptice u periodu lovostaja (**Strumberger et al., 2008**).

Najčešća meta krivolovaca su liske i patke, koje se prodaju lokalnim restoranima. Prema nepotvrđenim informacijama, cijena jedne ptice se kreće oko 9-10€, što čini krivolov veoma privlačnim za lokalne stanovnike. Postoje podaci da se radi prodaje restoranima vrši krivolov prepelica (*Coturnix coturnix*), trepteljki (*Anthus sp.*) i poljskih ševa (*Alauda arvensis*).

Na području Hutovog blata poseban problem predstavlja ubijanje obje vrste vranaca, zbog navodnih velikih šteta koje ove vrste čine ribljim populacijama. Obje ove vrste su zaštićene i obuhvaćene nizom konvencija. Veliki vranac (*Phalacrocorax carbo*) je obuhvaćen dodatkom III Bernske konvencije, a mali vranac (*Phalacrocorax pygmaeus*) Aneksom I Direktive o pticama, dodatkom II Bernske konvencije, AEWA sporazumom i dodatkom III Bernske konvencije. Dugoročan pritisak na populacije ovih vrsta mogao bi uticati na status područja Hutovog blata, koje je status Područja važnog za ptice (Important Bird Area – IBA), između ostalog, dobilo zbog činjenice da se tu gnijezdi mali vranac.

Osim ranije spomenutih liski, patki i malih vranaca (**Strumberger 2001, Schneider-Jacoby et al, 2006**), česte žrtve krivolova duž Jadranskog migratornog puta su žličarke (*Platalea leucorodia*), male bijele čaplje (*Egretta garzetta*), čapljice (*Ixobrychus minutus*), sive čaplje (*Ardea cinerea*) i gakovi (*Nycticorax nycticorax*) (**Strumberger 2001**), škanjci (*Buteo buteo*), crvenonoge prutke (*Tringa totanus*), i riječni galebovi (*Larus ridibundus*) (**Schneider-Jacoby et al. 2006**). Čaplje, grabljivice i sove se ubijaju zbog izrade taksidermičkih preparata (**BirdLife Partnership report, 2011**), a nije poznato koliko je rasprostranjeno sakupljanje njihovih jaja radi pravljenja privatnih kolekcija. Na populacije sova i grabljivica indirektno utiče trovanje i uznemiravanje vrsta kojima se one hrane. Lovom većine navedenih vrsta krši se član 16. Zakona o lovstvu FBiH.

Član 16. Stalna zabrana lova, sukladno „Crvenoj listi“, određuje se za sljedeće vrste zaštićene divljači: vidra, ris, vjeverica, koka velikog tetrijeba, mali tetrijeb i njegova koka, koka šumske jarebice, čaplje (osim sive čaplje), rode labudovi, supovi – lešinari, orlovi, škanjci, eje, lunje, sokolovi, nesiti, sivi ždral, jastrebovi, droplje, liske (osim crne liske), žalarke, prutke, muljače, vivak pozvizdač, pomornici, galebovi, čigre, kirgiska sađa, sove, ronci, gnjurci, plijenori, galica, čolica icalica crvenokljuna.

Krivolovci veoma često koriste nelegalno vatreno automatsko i poluautomatsko oružje. Najčešće se na ovaj način love liske (*Fulica atra*), patke (*Anas sp.*, *Aythya sp.*), kamenjarke (*Alectoris graeca*), trčke (*Perdix perdix*) i prepelice (*Coturnix coturnix*). Osim što je ovaj tip oružja zabranjen za lov, zbog rafalne pucnjave se uznemiravaju čak i jata ptica koje nisu mete, čime se krši član 52. Zakona o lovstvu FBiH.

Član 52. Korisnici lovišta dužni su pri lovljenju i uporabi divljači spriječiti neetična ponašanja u lovištu, uznemiravanje divljači u njenom staništu (naročito sa psima u vrijeme reprodukcije), otrovima, omamljujućim sredstvima i sl., čime se osigurava provedba međunarodnih konvencija o zaštiti divljači i ptica.

Slika 4.: Lovačke čahure u Hutovom blatu

Česta je i upotreba motornih vozila ili čamaca sa jakim motorima prilikom lova na vodene ptice. Kao i u slučaju korištenja nedozvoljenog oružja, i na ovaj način se uznemiravaju jata svih vrsta ptica. Korištenje varalica ili mamaca je također česta pojava u zaštićenim područjima. Krivolovci koriste vještačke ptice, koje postavljaju ispred skrivališta/čeka, da bi privukli određene vrste, posebno tokom seobe (Strumberger & Schneider-Jacoby, 2009). Zabilježeno je i korištenje različitih snimaka pjeva ptica, posebno liski i patki, mreža i različitih zamki. Svim navedenim radnjama krši se član 57. Zakona o lovstvu FBiH.

Član 57. Divljač je zabranjeno uznemiravati i loviti: otrovom, zamkama, gvožđem, klopama i omamljujućim sredstvima, a ptice pomoću ljepaka i mreža ili drugih sredstava za masovno uništavanje; gađanjem iz motornih vozila, gaženjem motornim vozilima i gađanjem iz motornih čamaca: uporabom reflektora (farova), gramofona, magnetofona, audio aparata i sličnim napravama, živih i umjetnih mamaca ili pomoću naprava koje djeluju na principu infracrvenih zraka.

Najveći negativni uticaj na populacije vodenih ptica i ukupno stanje zaštićenog prostora ima lov iz motornih čamaca, lov iz skrivališta/čeka i korištenje mamaca. Iz svega navedenog može se zaključiti da je potrebno uvesti stroge kazne za krivolovce, jer je samo u slučaju da postoji područje na kojem je lov potpuno zabranjen zaštita vodenih, ali i drugih vrsta ptica, moguća.

Slika 5.: Nelegalan lov motornim čamcima na Hutovom blatu

Osnovni razlog sve izraženijeg krivolova na području Parka prirode Hutovo blato leži u činjenici da je lovočuvarska služba dugo vremena bila raspuštena, zbog drastičnog smanjenja finansijskih sredstava (68% u periodu od 2008. do 2011.) koje u sklopu svog budžeta Hercegovačko-neretvanski kanton kao osnivač izdvaja za finansiranje rada „JU Park prirode Hutovo blato“. Uprava Parka osigurava sredstva i na druge načine, aplicirajući na različite konkurse institucija, kao što su IPA fondovi, Svjetska banka, Federalno ministarstvo okoliša i turizma, te Federalni fond zaštite okoliša.

Potencijalni rizici za zaštićena područja, osim već navedenih, su urbanizacija i preveliki broj turista (RAMSAR 2001). Obzirom na činjenicu da se broj i površina močvarnih područja iz godine u godinu smanjuje, potrebno je uložiti maksimalne napore da se preostala močvarna područja zaštite, jer je njihov značaj za populacije migratornih ptica iz godine u godinu sve veći.

3.1.4. Problem plana upravljanja PP Hutovo Blato i iskorištavanja prirodnih resursa ovog područja

Park prirode Hutovo blato još uvijek nema plan upravljanja (management plan) (Porej & Matić, 2009), zbog čega veliki broj problema vezanih za ovo područje ne može biti riješen. Na primjer, HE Čapljina, koja se nalazi u okviru Parka prirode, i koja je kao najveći korisnik vode, imala ogroman uticaj na vodni režim, ali i na cjelokupni biodiverzitet područja Hutovog blata. Uprkos finansijskoj dobiti koju hidroelektrana i firma koja njome upravlja dobivaju, ništa od toga ne dolazi do parka. Javno preduzeće koje upravlja hidroelektranom - JP Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosned.d. Mostar plaća kompenzaciju za upotrebu rijeke Svitave, koja se nalazi unutar granica Parka prirode, općini Čapljina. Prema važećem zakonu, 50% tog novca se mora uložiti u područje koje se koristi za proizvodnju električne energije. To se ne dešava, i novac se troši za neke druge svrhe.

3.2. TIVATSKA SOLILA

3.2.1. Zakonski okvir

U već spomenutoj studiji koju je izradio EuroNatur (**Schneider-Jacoby & Spangenberg, 2009**), i Crna Gora je dobila veoma niske ocjene kada je u pitanju stanje lova na ptice u zemljama duž Jadranskog migratornog puta (tabela 4). Kao i za Bosnu i Hercegovinu, naznačeno je da nisu implementirani ni minimalni evropski standardi koji se tiču zaštite ptica. Međutim, Crna Gora je značajno popravila svoje zakone od 2008 godine. EuroNatur i CZIP su ukazali na ogromni uticaj lova duž obale, ubijanje rijetkih ptica i krivolov u većem broju studija i dokumenata. To je bio i razlog skraćanja lovne sezone 2009. godine. Na žalost, bez konsultacija sa stručnom javnošću, već nakon godinu dana od donošenja ovog, Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Crne Gore donijelo je Pravilnik o izmjeni i dopuni Pravilnika o lovnim sezonama sa značajno dužim lovnim sezonama od prvobitnog zakonskog rješenja. Lovna sezona produžena je na proljećnu migraciju, što nije u skladu sa Ptičjom direktivom EU. Centar za zaštitu i proučavanje ptica pokrenuo je inicijativu da se revidiraju postojeća rješenja koje nudi ovaj pravilnik koji treba da se usaglasi sa evropskim preporukama.

Lov u rezervatu Tivatska solila zabranjen je njihovim proglašenjem za rezervat u novembru 2008. godine. Gazdovanje rezervatom uređeno je Zakonom o zaštiti prirode Crne Gore i opisom i funkcijom rezervata prirode.

3.2.2. Krivolov

Prema Zakonu o zaštiti prirode Crne Gore, posebni rezervat prirode, status kakav uživaju Tivatska solila od 2008. godine predstavlja *“lokalitet kopna ili mora, odnosno kopna i mora sa neizmijenjenom ili neznatno izmijenjenom prirodom, od naročitog značaja zbog jedinstvenosti, rijetkosti ili reprezentativnosti, a koje obuhvata stanište ugrožene divlje vrste biljaka, životinja i gljiva, bez naselja ili sa rijetkim naseljima u kojima čovjek živi usklađeno sa prirodom, koje se štiti radi očuvanja prirodnih uslova”*.

U strogom i posebnom rezervatu prirode zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti koje mogu narušiti svojstva zbog kojih je proglašen zaštićenim prirodnim dobrom

(branje i uništavanje biljaka, uznemiravanje, hvatanje i ubijanje životinja, uvonenje novih bioloških vrsta, melioracijski radovi, razni oblici privrednog i drugog korišćenja i sl).

Iako strogo zaštićeno područje, pojava krivolovaca se i dalje bilježi a mete krivolovaca su sve vrste ptica koje se registruju na ovoj močvari. Kao i u slučaju korišćenja nedozvoljenog oružja, i na ovaj način se uznemiravaju jata svih vrsta ptica. Korišćenje plastičnih ptica i mamilica je takođe je registrovano. Tako je 2008. godine zabilježeno korišćenje snimka pjeva prepelice (*Coturnix coturnix*), i ubijanja ptica koje je privukao zvučnik (**Schneider-Jacoby, 2008**).

Svake lovne sezone na solilima se registruju krivolovci, uprkos natpisu na ulazu o zabrani ulaza u rezervat.

3.2.3. Aerodrom i marikultura

Aerodrom Tivatima poletno-slijetnu stazu dužine 2500m, širine 45m, i drugi je po značaju aerodrom u Crnoj Gori, koji obezbjeđuje direktan pristup turističkim centrima na primorju i ima ključnu ulogu za razvoj turizma. Pored ove osnovne uloge, Tivat je alternativni aerodrom za aerodrome u okruženju, a posebno za aerodrom u Podgorici. Postoje planovi za proširenje aerodroma, ali to ne bi uticalo na granice Solila. Posljednjih godina registrovano je nekoliko direktnih sudara aviona i ptica, ali bez ozbiljnijih posljedica. Koliziju su izazivali uglavnom galebovi, vjerovatno tokom njihovog preleta sa mora do otvorene deponije Lovanja.

Vještački uzgoj školjki u zalivu Tivatskih solila i marikulturalna farma postavljena tik uz granice rezervata predstavljaju sve veći problem opstanku ptica u rezervatu. Poseban problem predstavlja učestala posjeta Solilima od strane lokalnih ribara koji u mulju rezervata love mamce za ribe. Ovome svjedoče na desetine novih rupa svake godine.

3.2.4. Neriješeno pitanje upravljača

Tivatska solila trenutno nemaju upravljača. Međutim, novim rješenjima koje nudi Prijedlog Zakona o zaštiti prirode koji će uskoro biti donešen, zaštićenim područjima u zoni Morskog dobra Crne Gore gazdovaće istoimeno preduzeće. JP Morsko dobro Crne Gore daje punu

podršku projektu zaštite Solila i posljednjih godina ulaže značajna sredstva u izgradnji turističke infrastrukture rezervata a za potrebe razvoja ekoturizma, u prvom redu posmatranja ptica. Ubrzo nakon imenovanja upravljača, očekuje se i izrada plana upravljanja.

4. PREPORUKE

4.1. HUTOVO BLATO

Područje Hutovog blata je uvršteno na RAMSAR listu 24.09.2001 godine. Pored toga, ovo područje je označeno kao park prirode i u sklopu toga obuhvaćeno određenim stepenom zaštite shodno zakonskim okvirima.

Prema važećoj kategorizaciji IUCN-a, kategorija "parka prirode" ne postoji, ali u skladu s ranije važećom definicijom parkova prirode, oni sada odgovaraju kategoriji zaštićenih pejzaža (<http://www.fmoit.gov.ba/download/Kategorizacija%20zasticenih%20podrucja%20u%20BiH.pdf>). Prema definiciji, zaštićeni pejzaž je „kopneno ili priobalno područje nastalo međusobnim djelovanjem prirode i čovjeka sa izuzetnim estetskim, ekološkim i kulturnim vrijednostima, te često i sa izrazito visokom biološkom raznolikošću.“

Kao ciljevi upravljanja zaštićenim pejzažima, navode se:

- održavanje usklađenosti međusobnog djelovanja prirode i kulture putem zaštite kopnenih i/ili priobalnih pejzaža i tradicionalnog načina korištenja zemljišta, građenja, te društvenih i kulturnih manifestacija;
- bavljenje privrednim aktivnostima koje su u skladu sa prirodom i očuvanje društvenih odnosno kulturnih sistema zajednica;
- očuvanje raznolikosti pejzaža i staništa, odnosno ugroženih biljnih i životinjskih vrsta i ekosistema;
- eliminisanje i spriječavanje iskorištavanja zemljišta i aktivnosti koje ne odgovaraju ciljevima upravljanja;
- omogućavanje rekreacije i turizma koje odgovaraju kategoriji područja;
- podsticanje naučnih i obrazovnih aktivnosti za dobrobit stanovništva;
- obezbjeđivanje koristi i na taj način pružanje doprinosa općem blagostanju domaće zajednice kroz snabdijevanje prirodnim izvorima (poput šumskih izvora, odnosno ribljih

proizvoda) i usluga (kao što su čista voda i prihodi od turizma), s ciljem postizanja održive upotrebe tog područja za lokalnu zajednicu.

Prema definiciji iz prijedloga Zakona o zaštiti prirode Bosne i Hercegovine, park prirode je „prostrano prirodno ili dijelom kultivirano područje kopna i/ili mora s ekološkim obilježjima međunarodne, federalne ili kantonalne važnosti s naglašenim krajobraznim, odgojno - obrazovnim, kulturno - povjesnim i turističko - rekreacijskim vrijednostima.“ (http://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/upload/file/sjednice/20_sjednica_hr/14.pdf) U parku prirode dopuštene su „privredne i druge djelatnosti i radnje kojima se ne ugrožavaju njegove bitne značajke i uloga. Način obavljanja gospodarskih djelatnosti i korištenje prirodnih dobara u parku prirode utvrđuje se uvjetima zaštite prirode.”

S obzirom na navedeno, moguće je formulisati određene prijedloge za upravljanje zaštićenim područjem Hutova blata i moguća rješenja problema navedenih u prethodnom poglavlju.

U Parku prirode Hutovo blato trenutna turistička ponuda sastoji se od sljedećih aktivnosti: foto safari, sportski ribolov, sportske pripreme, edukativna-obrazovna staza i ugostiteljstvo (<http://www.hutovo-blato.ba/ponuda.html>). Potrebno je uvesti nove sadržaje temeljene na principima ekološkog turizma i održivog razvoja, da bi se unaprijedila turistička ponuda i doprinijelo stabilnijoj ekonomskoj slici ovog područja, čime bi se regulisalo finansiranje Parka prirode Hutovo blato, normalizovao rad lovočuvarske službe i omogućilo krivično procesuiranje počinioca krivolova.

4.1.1. Kontrola krivolova

Osim što direktno utiču na smanjenje brojnosti populacija ptica, krivolovci uznemiravaju jata, koja zbog toga traže druge, mirnije lokalitete za gniježđenje i odmor. Vodene ptice su dobri indikatori ekološkog stanja močvarnih područja, i da bi njihove populacije opstale, neophodno je osigurati dovoljno mjesta za odmor i zimovanje i mir unutar zaštićenog područja. Uticaj lova na ekoturizam je ogroman. Sve zemlje na Jadranskom migratornom putu imaju veliki potencijal za posmatranje ptica, ali su sada ptice navikute na skrivanje zbog velikog broja krivolovaca, pa ih je, uz rijetke izuzetke, teško posmatrati. Ako bi se lov zaustavio, to bi bila velika prednost za turističku ponudu. To ilustruju podaci iz Švicarske, gdje se nakon zabrane lova 1984. godine na

lokalitetu Ermatinger Becken/Wollmatinger Ried broj ptica koje zimuju popeo na 20.000-30.000, dok se prije zabrane lova moglo prebrojati njih samo nekoliko stotina (**Schneider, 1987**). Slična situacija je zabilježena u delti rijeke Rajne, gdje je istraživanje provedeno 1985. i 1986. godine, kada je lov bio dozvoljen, pokazalo prosječan broj od 5000 vodenih ptica u periodu od sredine novembra do sredine februara, a sa zabranom lova je broj vodenih ptica narednih godina porastao je na 30.000 i više (**Schneider-Jacoby et al., 1991; Schneider-Jacoby 1999**). Treba spomenuti i primjere Skadarskog jezera, gdje je broj vodenih ptica znatno porastao otkako je na snazi zabrana lova (od 2002), i posebni rezervat Slano Kopovo u Vojvodini, gdje je broj ždralova porastao sa 500 (**Grimmet & Jones, 1989**) na 15,000 – 20,000 (**Heath & Evans, 2000**) nakon što je uspostavljeno područje na kojem je zabranjen lov površine od oko 10 kvadratnih kilometara.

Prestanak lova na ptice močvarice može ponovo rehabilitirati međunarodni značaj močvarnog staništa (**Schneider-Jacoby et al., 1991**), a zabrana lova predstavlja i značajnu mjeru u zaštiti pitke vode, jer kvalitet vode zavisi od populacije vodenih ptica koje se hrane biomasom proizvedenom tokom ljeta (**Heine et al., 1988./89**).

Ukazivanje na štetne posljedice krivolova mora se intenzivirati kroz medijske kampanje i edukaciju lokalnog stanovništva, posebno djece i omladine, o važnosti i vrijednosti ovog zaštićenog područja, i ostvariti vezu sa lovačkim organizacijama, koje mogu značajno doprinijeti sprječavanju krivolova edukacijom svojih članova.

Što se tiče zakonske regulative, potrebno bi bilo zahtijevati od nadležnih institucija ovlaštenje za pravljenje lokalnih zakona vezanih za Park prirode, i strožije kazne za kršenje Zakona o lovstvu i Zakona o zaštiti okoliša, a između ostalog tražiti dozvole za zaplijenu nelegalnog oružja, čamaca, uništavanje lovačkih čeka i mamaca. Potrebno je redefinisati trenutno važeći Zakon o lovstvu u skladu sa evropskim direktivama o pticama i staništima, i sa liste lovne divljači ukloniti sve rijetke, zaštićene i migratorne vrste. Također, neophodno je uticati na redovni rad nadležne inspekcije i pogranične službe kako bi se spriječio šverc ubijenim pticama.

4.1.2. Edukacija

Već sada Hutovo blato nudi jednodnevne edukativne ekskurzije za učenike osnovnih škola, a ostvarivanjem saradnje sa obrazovnim i istraživačkim ustanovama iz zemlje i inostranstva, cilj bi bio formiranje edukaciono-obrazovnog centra ne samo od lokalnog, nego i od međunarodnog značaja.

4.1.3. Razvoj birdwatching turizma

Pozitivnu alternativu krivolovu i jedan od najboljih načina održivog razvoja Ramsar lokaliteta predstavlja posmatranje ptica – birdwatching. Zbog bogatstva ptičijih vrsta, i Hutovo blato i Tivatska solila imaju ogroman potencijal za razvoj ove turističke ponude, koja može u znatnoj mjeri doprinijeti finansijskoj stabilnosti ovih područja. Iako do sada nisu rađene studije o ekonomskom značaju posmatranja ptica u Evropi, u studiji “Birding in the United States” iz 2001., koju su proveli U.S. Fish & Wildlife Service izneseni su podaci da je svaki peti stanovnik SAD zainteresovan za ptice, i da je posmatranje ptica stvorilo 863,406 radnih mjesta. Prema studiji „Use Nationally of Wild Resources Across Europe“ (UNWIRE) u Evropskoj uniji ima oko 6 miliona posmatrača ptica. U državama u kojima je birdwatching turizam razvijen, on donosi do 20 puta više profita nego lov na ptice. Razvoj birdwatching turizma na ovim Ramsar lokalitetima, prije svega zavisi od osiguravanja povoljnih uslova, u prvom redu mira, jer trenutno ptice ne razlikuju lovce od drugih posjetilaca, što rezultira njihovom uznemirenošću, bijegom i skrivanjem. Zbog toga je zabrana lova preduslov za razvoj turizma i naučna istraživanja, a sljedeći koraci bi bili identifikacija ruta sa kojih se ptice mogu posmatrati bez da ih se direktno uznemirava, izgradnja i obnova posmatračica, i publikacija promotivnih materijala i vodiča.

Prvog juna 2013. godine je publiciran Vodič za promatranje ptica Hutovog blata, što predstavlja dobar početak razvoja birdwatching turizma na ovom području. U budućnosti je potrebno raditi sa uposlenicima parka, lokalnim stanovništvom, lovcima i nevladinim organizacijama na promociji ovog vida turizma. S obzirom na činjenicu da se Međugorje, koje svake godine bilježi sve veći broj posjetilaca, nalazi u blizini, potrebno bi bilo privući neke od tih turista, kroz medijsku kampanju i saradnju sa turističkim organizacijama. Posebno je potrebno obratiti pažnju na turističke organizacije koje organizuju posjete Međugorju i Mostaru, i pokušati uključiti

posjetu Hutovom blatu u njihove trenutne ponude. Moguće je i napraviti međunarodnu saradnju sa agencijama čiji primarni interes je birdwatching turizam, predstavljajući mogućnosti Hutovog blata na nekom od većih evropskih sajмова vezanih za posmatranje ptica, kao što je onaj koji se održava na Ramsar području Rutland Water u Velikoj Britaniji (<http://www.birdfair.org.uk>).

4.1.4. Izrada Plana upravljanja i zoniranje područja

Da bi se doprinijelo očuvanju biološke raznolikosti, površinu Parka prirode Hutovo blato potrebno je podijeliti u 3 zone: centralnu, u kojoj je registrovan najveći broj kolonija ptica, gdje bi pristup bio ograničen i antropogeni uticaj sveden na naučna istraživanja zbog očuvanja ekološkog karaktera močvarnog područja; prelaznu, u kojoj bi bilo dozvoljeno održivo korištenje u smisli ekoturizma i tradicionalne poljoprivredne proizvodnje, gdje bi se nalazile šetnice, edukativni sadržaji i posmatračnice za ptice i vanjsku, koja obuhvata naselja oko Parka, i u kojoj je dozvoljena gradnja koja ne utiče na druge dvije zone (**Schneider-Jacoby & Stumberger, 2009**).

Potrebno je mapirati kolonije ptica, što će pomoći da se izdvoje glavne vrijednosti i centralna zona močvarnog područja, da bi se zaštitile njegove glavne vrijednosti, doprinijelu očuvanju biodiverziteta i razvoju ekološkog turizma. Zoniranje treba biti izvedeno uz punu saradnju sa lokalnim zajednicama, i jasno razgraničiti gdje se koja zona nalazi, koje su njene funkcije i koje zabrane u kojoj zoni postoje. Zoniranje Parka prirode treba biti uključeno u Plan upravljanja, koji za Hutovo blato još uvijek ne postoji. Funkcionisanje određenih zona će se nadgledati od strane uprave zaštićenog područja, i članova lokalnih nevladinih organizacija, kao i ljudi koji žive u blizini zaštićenog područja.

4.1.5. Promocija lokalnih proizvoda

Oko Parka prirode Hutovo blato nalazi se nekoliko sela, na udaljenosti manjoj od 2.5 km. U granicama Parka se poljoprivredna proizvodnja obavlja na oko 1 000 ha. Tipični proizvodi su grožđe, smokve, breskve, salata, paprika, sok od šipurka, vino, lozovača, liker, sir, kajmak, med... S obzirom na podatak da je prosječan godišnji broj turista u Parku prirode Hutovo blato 4

140, od čega 5,6% stranci, postoji mogućnost za prodaju lokalnih proizvoda pod brendom Hutovog blata u okviru Parka. Osim već spomenutog vodiča za posmatranje ptica, bilo bi potrebno napraviti razglednice, kalendare, suvenire, tradicionalno proizvedene džemove, sokove i sirupe upakovane u korpice napravljene od trske sa Hutovog blata, i slično. Ovim bi se ojačali dobri odnosi između Parka i lokalnog stanovništva, koje bi moglo služiti kao jedan vid lovočuvara.

Bilo bi dobro stvoriti brend Hutovog blata, čija bi primarna namjera bila da promoviše potencijal ovog područja. Materijali kojima se promovišu vrijednosti Hutovog blata bi trebali biti distribuirani po hotelima, motelima i turističkim info-centrima širom Hercegovine.

4.2. TIVATSKA SOLILA

4.2.1 Smanjenje stepena zaštite

Status specijalnog rezervata prirode, prema nacionalnom zakonodavstvu, onemogućava ulaz u rezervat, rekreaciju i bavljenje bilo kakvim ekonomskim aktivnostima. Tokom procedure zaštite, Zavod za zaštitu prirode Crne Gore jasno je ukazivao na ovaj problem ali je zakonski akt višeg reda, u ovom slučaju Prostorni plan posebne namjene za Morsko dobro Crne Gore a priori dodijelio kategoriju zaštite rezervatu, tako da se to moralo prenijeti i na akt nižeg reda - Rješenje o stavljanju pod zaštitu Tivatskih solila.

Da bi se Solila otvorila za posjetioce, neophodno je sa kategorije “rezervat” spustiti stepen zaštite Tivatskim solilima na “spomenik prirode”. Davanjem ove kategorije ne bi ništa promijenilo u odnosu prema biodiverzitetu, samo bi se isti stavio na “uvid” posjetiocima, u prvom redu školama i turistima. Procedura revizije statusa Tivatskih solila trebala bi da počne uskoro.

4.2.2. Razvoj birdwatching turizma

Imajući u vidu uslove tokom vangnjezdilišne sezone, Tivatska solila mogu pružiti optimum hrane i mira za zadržavanje tokom migracije i zimovanja mnogo većeg broja vrsta ptica, posebno šljukarica (*Charadriiformes*). Plitka slana voda bogata ribom i muljevito dno sa bogatim bentosom su dobra prehrambena baza za ptice. Iako zagađena, slatka voda u istočnom dijelu solila stanište je za ostale grupe životinja značajne za njihovu ishranu.

Slika 6.: Tivatska solila – potencijal za razvoj birdwatching turizma

Tivatska solila posjeduju izuzetan potencijal za razvoj ekoturizma sa posebnim fokusom na birdwatching. Zabrana lova i ograničen razvoj farmi školjki i gambora u morskom zalivu ispred solila, doprinijeli bi povećanju brojnosti zimujućih i migratornih jata ptica na ovom prostoru.

Za potrebe neometanog posmatranja ptica Morsko dobro je već renoviralo i učinilo sigurnim za posjetioce nekoliko mostova u rezervatu, a Centar za zaštitu i proučavanje ptica Crne Gore opremiće Solila osmatračnicama i ostalom pratećim infrastrukturom. Za opremanje rezervata infrastrukturom zainteresovana je i njemačka Fondacija Euronatur, čije su investicije skoro izvjesne.

4.2.3. Edukacija

Za potrebe naučnih i obrazovnih aktivnosti na području Tivatskih solila treba formirati informativno-edukativni centar, čija uloga bi bila pružanje osnovnih informacija o prirodnim vrijednostima ovog područja, sa multimedijalnim prezentacijama flore i faune. Od ovog infopunkta moguće bi bilo organizovano vođenje grupa posjetilaca kroz prostor Solila, preko mreže pješačkih i biciklističkih staza, kanala i nasipa.

Predlaže se revitalizacija barem jednog bazena za kristalizaciju soli, čime bi se posjetiocima omogućio uvid u nekadašnje autentične aktivnosti na ovom prostoru, i što bi predstavljalo svojevrsnu turističku atrakciju. Radi bolje informisanosti posjetilaca, treba postaviti odgovarajuću turističko-informativnu signalizaciju sa osnovnim podacima o prostoru i pravilima ponašanja u rezervatu.

Ove aktivnosti već su otpočele izgradnjom infrastrukture na Solilima a podršku projektima daje i Javno preduzeće za upravljanje Morskim dobrom investirajući u promotivne aktivnosti, infrastrukturu i aktivno se zalažući za zaštitu.

4.2.4. Izrada Plana upravljanja i zoniranje područja

Potrebno je definisati zone unutar područja Tivatskih solila, dati preporuke za aktivnosti u okviru svake zone, predvidjeti zone koje se koriste samo za naučno-istraživački rad, i zone koje su predviđene za rekreativno posmatranje ptica (u okviru solane). Potrebno je predvidjeti monitoring program koji će obuhvatiti praćenje parametara i indikatora zagađenja životne sredine, kao i biodiverziteta. Ovo treba biti osnovni dio budućeg Plana upravljanja – cijelog područja, koji treba napraviti prema preporukama IUCN-a. Za izradu plana upravljanja Tivatskim solilima biće odgovoran upravljač.

Najveća vrijednost Tivatskih solila je halofitna vegetacija sa glinenom podlogom i površinom koje u vrijeme plime zapljuskuje more. To obezbjeđuje stalni život u bentosu - podlozi, te stalni izvor hrane za ptice. Potrebno je zabraniti svaku gradnju u području rezervata, lov i ribolov, i forsirati razvijanje foto-safari turizma i ustanovljenje edukativne uloge, kao i ograničene aktivnosti uzgoja marikulture, u dijelu morskog akvatorijuma dalje od obale.

5. ZAKLJUČCI

Nakon analiziranja dostupnih podataka i trenutne situacije na područjima Hutovog blata i Tivatskih solila, kada je u pitanju uticaj mjera upravljanja na ptice, mogu se izvesti sljedeći zaključci:

1. Hutovo blato u Bosni i Hercegovini i Specijalni florističko-faunistički rezervat Tivatska solila u Crnoj Gori se nalaze se na migratornom putu ptica iz Sjeverne i Srednje Europe prema Aziji i Africi.
2. Iako se zvanično smatraju zaštićenim područjima, i u Hutovom blatu i u Tivatskim solilima krivolov je veoma raširena pojava, a najčešće se manifestuje kroz ubijanje zaštićenih vrsta, lov u periodu lovostaja, korištenje nedozvoljenog oružja, mamilica i prevoza sredstava.
3. Krivolov najčešće vrše lokalni stanovnici koji nemaju lovačku dozvolu, registrovani lovci, a u nekim slučajevima i lovočuvari. Prijavljen je veliki broj takvih djela, ali nema podataka o tome da lokalne lovačke organizacije poduzimaju ikakve mjera za spriječavanje ili borbu protiv krivolova. Šira javnost obično ne pokazuje mnogo interesa za ove probleme, zbog niskog nivoa svijesti i nedovoljnog značaja koji im se pridaje u medijima.
4. Park prirode Hutovo blato još uvijek nema plan upravljanja (management plan), zbog čega veliki broj problema vezanih za ovo područje ne može biti riješen. Tivatska solila trenutno nemaju upravljača, ni plan upravljanja, ali se očekuje da se taj problem riješi u skorije vrijeme.
5. Ukazivanje na štetne posljedice krivolova mora se intenzivirati kroz medijske kampanje i edukaciju lokalnog stanovništva, posebno djece i omladine, o važnosti i vrijednosti ovih područja, i ostvariti vezu sa lovačkim organizacijama, koje mogu značajno doprinijeti spriječavanju krivolova edukacijom svojih članova.
6. Zbog bogatstva ptičijih vrsta, i Hutovo blato i Tivatska solila imaju ogroman potencijal za razvoj birdwatching turizma. Preduslov za to su zabrana lova i kontrola krivolova,

identifikacija ruta sa kojih se ptice mogu posmatrati bez da ih se direktno uznemirava, izgradnja i obnova posmatračica, i publikacija promotivnih materijala i vodiča.

7. Veoma je važno razviti održive načine upravljanja ovim područjima, od kojih će i zaštićeno područje i stanovnici okolnih naselja imati koristi, da bi se njihovo dalje uništavanje spriječilo i zaustavilo.

6.PRILOG

SWOT analiza predmetnih područja

HUTOVO BLATO	TIVATSKA SOLILA
S – SNAGE	
Prepoznata turistička destinacija	Uređen zakonski okvir
Uređena infrastruktura	Podrška zaštiti od strane Opštine Tivat, Morskog dobra Crne Gore i lokalnih NVO
Biodiverzitet ptica	Investicije na izgradnji infrastrukture
Međunarodne dezinacije (Ramsar, IPA, IBA, pot.Natura 2000...)	Interesovanje stranih finansijera i fondacija
	Međunarodne dezinacije (Ramsar, IPA, IBA, pot.Natura 2000...)
W – SLABOSTI	
Loša zakonska regulative	Nema upravljača
Krivolov	Zagađenje otpadnim vodama
Neopremljena i nefunkcionalna lovočuvarska služba	Nema plana upravljanja
Problem sa finansiranjem	Pojava krivolova tokom zimskih mjeseci
Mali interes šire javnosti za problem krivolova	
Nema Plana upravljanja	
O – PRILIKE	
Razvoj eko-turizma	Razvoj birdwatching turizma
Razvoj birdwatching turizma	Razvoj edukativno-obrazovnog centra (saradnja sa osnovnim i srednjim školama, fakultetima, istraživačkim institucijama)
Razvoj edukativno-obrazovnog centra (saradnja sa osnovnim i srednjim školama, fakultetima, istraživačkim institucijama)	Blizina najznačajnijih turističkih centara
Veza sa lokalnim stanovništvom (prodaja lokalnih proizvoda unutar Parka)	
Povezivanje sa drugim turističkim destinacijama u okruženju (Međugorje, i sl.)	
Arheološka nalazišta	
T – PRIJETNJE	
Požari	Krivolov
Krivolov – smanjenje populacija P. pygmaeus i A. nyroca – gubitak statusa	Marikultura
Slabo finansiranje	
Negativan stav lokalnog stanovništva	

7. LITERATURA

- Anonymus (1996): Salinas in the Mediterranean region and their birds: present status, threats and conservation requirements. – Wader Study Group Bull. 80: 33–35.
- Anonymus (2011): Review of the illegal killing and trapping birds in Europe - A report by the BirdLife Partnership. European conference on illegal killing of birds, Larnaca, Cyprus (6-8 July)
- Anonymus (2012): Park prirode 'Hutovo blato' dočekuje sezonu u katastrofalnom stanju <http://poskok.info/wp/?p=2167> Pristup: 12.05.2013.
- Anonymus (2012): Podrška projektima Parka prirode "Hutovo blato" <http://www.klix.ba/vijesti/bih/podrška-projektima-parka-prirode-hutovo-blato/120415016> Pristup: 12.05.2013.
- Anonymus, 2001: Birding in the United States: A Demographic and Economic Analysis. U.S. Fish & Wildlife Service www.fs.fed.us/outdoors/naturewatch/start/economics/Economic-Analysis-for-Birding.pdf
- Anonymus: KATEGORIZACIJA ZAŠTIĆENIH PODRUČJA U BOSNI I HERCEGOVINI <http://www.fmoit.gov.ba/download/Kategorizacija%20zasticenih%20podrucja%20u%20BiH.pdf>
- Dervović I., Kotrošan D. (2012): Rezultati zimskog brojanja ptica močvarica u Bosni i Hercegovini u 2011. godini. Bilten mreže posmatrača ptica u Bosni i Hercegovini, 7-8.
- Dizdar A. (2012): Hutovo blato: Počela sezona, štete od požara još vidljive <http://www.slobodnaevropa.org/content/hutovo-blato-pocela-turisticka-sezona-stete-od-pozara-jos-vidljive/24588228.html> Pristup: 15.05.2013.
- Heath, M. F. & Evans, M. I. (2000): Important Bird Areas - Priority sites for conservation. BirdLife Conservation Series. Vol 2 (8), Cambridge.
- <http://www.hutovo-blato.ba/parku.html>
- Jasprica N., Carić M. (2002): Vegetation of the natural park of Hutovo Blato (Neretva river delta. Bosnia and Herzegovina). Biologia, Bratislava, 57/3: 505|516, 2002

- Kotrošan D. (2005): Izvještaj o radu „Mreže posmatrača ptica“ u periodu 2003-2005 godina. Bilten mreže posmatrača ptica u Bosni i Hercegovini, 1: 40-42
- Kotrošan D., Dervović, I. (2010): Rezultati zimskog brojanja ptica močvarica u Bosni i Hercegovini za period od 2008. do 2010. godine. Bilten Mreže posmatrača ptica u Bosni i Hercegovini, 6(6): 23-45.
- Kotrošan D., Dervović, I. (2010): Rezultati zimskog brojanja ptica močvarica u Bosni i Hercegovini za period od 2008. do 2010. godine. Bilten Mreže posmatrača ptica u Bosni i Hercegovini, 6(6): 23-45
- Laska, B., 1905: Das Waidwerk in Bosnien und Herzegovina. Verlag J. Leon sen., Klagenfurt.
- Lister S., Hall M. (2001): Bird observations in Hutovo blato on April 13th 2001. <http://www.ptice.net>
- Marcouse T., Kotrošan D. (2006): Izvještaj sa ornitoloških posmatranja u Bosni i Hercegovini u septembru 2006. godine. Bilten mreže posmatrača ptica u Bosni i Hercegovini, 2: 24-27
- MonteCEP – Centar za planiranje urbanog razvoja, Kotor (2007): Prostorni plan područja posebne namjene za morsko dobro Crne Gore - generalni koncept Solila.
- Navedo J.G. The role of a single stopover for the conservation of an endangered migratory waterbird population AFC
- Obratil S. (1996): Prva istraživanja ornitofaune Hutova blata poslije izgradnje akumulacionog jezera PHE „Čapljina“. Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, Sarajevo. Pp.403-428
- Obratil, S. (1969): Ptice Hutova blata. Glasnik Zemaljskog Muzeja Bosne i Hercegovine (Prirodne nauke) Nova serija 8: 87-143
- Obratil, S. (1985): Ornitofauna Hutovog blata do izgradnje akumulacionog jezera PHE “Čapljina”. Glasnik Zemaljskog Muzeja Bosne i Hercegovine (Prirodne nauke) Nova serija 24: 175-209

- Obratil, S. (2000): Istraživanja faune ptica na Hutovu blatu u period siječanj – prosinac 2000god.Nepublikovan izvještaj za projekat “Nova politika gospodarenja močvarom Hutovo blato”
- Petkov N. (2009):The importance of the Adriatic coast for waterbird migration AFC
- Porej, D., Matić, S. (2009): Protected area management effectiveness in Bosnia and Herzegovina, Final report of the RAPPAM analysis.
- PRIJEDLOG ZAKONA O ZAŠTITI PRIRODE BOSNE I HERCEGOVINE, ČLAN 138 http://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/upload/file/sjednice/20_sjednica_hr/14.pdf
- Reiser, O. & von Fuhrer, L. (1896): Materialien zur einer Ornithofauna balcanica. Bd. IV., Montenegro. Bosnisch-Hercegovinisches Landesmuseum in Sarajevo, Carl Gerold's Sohn, Wien.
- Rucner, D. (1952-1953): Ptice doline Neretve [Birds of the Neretva Valley]. – Larus 6-7: 53–138.
- Rucner, D. (1959): Novi podaci za poznavanje ornitofaune Donje Neretve [New Data for the Study of the Ornithofauna of the Lower Neretva]. – Larus 11: 63–73.
- Rucner, D. (1961): Nadopuna poznavanju ornitofaune Donje Neretve [New Data for the Study of the Ornithofauna of the Lower Neretva]. – Larus 15: 127– 132.
- Sackl, P., Schneider-Jacoby, M. & Stumberger, B. (2006): The importance of the Tivat salina (Montenegro) for migrating and wintering waterbirds, including some notes on passerines. – Annales, Ser. hist. nat. 16: 267–278.
- Sage B.L. (1964): Notes on the birds of the lower Neretva valley, Yugoslavia. Ardea, 52
- Saveljić, D., M. Schneider-Jacoby, J. Smole, T. Lončar & P. Sackl (2004): Eurasian Crane Grus grus. Acrocephalus (from ornithological notebook) 25 (122): 171 – 172.
- Saveljić, D., Rubinič B. (2004): Ptice vodenih staništanaseobi i zimovanju na Tivatskim solilima u Crnoj Gori: prilog potrebi zaštite. Ciconia, 13, 94-98.
- Schneider-Jacoby M., Spangenberg A. (2009): Bird Hunting Along the Adriatic Flyway – an Assessment of Bird Hunting in Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Montenegro, Slovenia and Serbia
- Schneider-Jacoby M., Stumberger B. (2009): Transboundary Zonation concept for the Neretva Delta including Hutovo Blato. AFC

- Schneider-Jacoby, M. (2002): Croatia, home of the last Central European Spoonbill population in alluvial wetlands. In: Report of the 68th EUROSITE Workshop 19-22 April 2002, Texel, The Netherlands, Wetland Management for Spoonbills and associated waterbirds, 68: 17 - 21.
- Schneider-Jacoby, M. (2003): Lack of Ferruginous Duck protection in Croatia - A reason for the decline in Central Europe? In: Petkov N., B. Hughes & U. Gallo-Orsi (editors). Ferruginous Duck from Research to Conservation, Conservation Series No 6 BirdLife International – BSPB – TWSG, Sofia: 44 - 53.
- Schneider-Jacoby, M. (2008): How many birds migrate over the Adriatic Sea? *Acrocephalus* 29 (136): 1–3
- Schneider-Jacoby, M. (2009): Adriatic Flyway - The Benefits of Travelling Birds for Tourism AFC
- Schneider-Jacoby, M. (2009): Lov na ptice u Bosni i Hercegovini: apel za hitne promjene. Bilten Mreže posmatrača ptica u Bosni i Hercegovini, broj 4-5
- Schneider-Jacoby, M. (2010): Stazama seobe - Milionima selica potrebna mesta za odmor da bi preživjele. – LOA, Detlic 3 (Maj): 6–7.
- Stumberger B., Schneider-Jacoby M, (2009): Importance of the Adriatic Flyway for Common Crane (*Grus grus*)
- Stumberger B., Schneider-Jacoby M., (2009): International importance of three Adriatic Flyway priority sites: Livanjsko Polje, the Neretva Delta and Lake Skadar-Shkoder with the Bojana-Buna Delta AFC
- Stumberger, B., Matic, S., Kitonic, D., Vernik, M., Knaus, P., Schneider Jacoby, M., Petras Sackl, T. & Sackl, P. (2009): Rezultati brojanja ptica mocvarica u Hutovom blatu i okolnim močvarnim staništima 2007. – 2009. Bilten mreže posmatrača u Bosni i Hercegovini 4-5 (4-5): 30–37.
- Stumberger, B., Sackl, P., Dervovic, I., Knaus, P., Kitonic, D., Schneider-Jacoby, M. & Kotrošan D. (2008): Primjeri uznemiravanja ptica i kršenja Zakona o lovu u močvarnim staništima krša Federacije Bosne i Hercegovine. Bilten mreže posmatrača ptica u Bosni i Hercegovini 4-5: 97–114.

- Stumberger, B., Sackl, P., Saveljic, D. & Schneider-Jacoby, M. (2008b): Management plan for conservation and sustainable use of the natural values of the privately owned Nature Park “Solana Ulcinj”, Montenegro. – *Joannea–Zoologie* 10: 1–84.
- Šutalo M. (2012): Dok se (samo)obnavlja - Hutovo blato se suočava s novim prijetnjama <http://www.tip.ba/2012/08/04/foto-dok-se-samoobnavlja-hutovo-blato-se-suocava-s-novim-prijetnjama/> Pristup: 12.05.2013.
- Topić G., Kotrošan D. (2012): Rezultati Međunarodnog cenzusa ptica vodenih staništa u Bosni i Hercegovini 2012. godine. Bilten mreže posmatrača ptica u Bosni i Hercegovini, 7-8.